Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai

AZ ÁLLAMI OKTATÁS HELYZETE ÉS FEJLESZTÉSÉNEK FELADATAI

AZ MSZMP
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA 1972. JÚNIUS 14—15-I
ÜLÉSE

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ 1972

KÁDÁR JÁNOS

AZ OKTATÁS FEJLESZTÉSE – KÖZÜGY

Az MSZMP Központi Bizottsága 1972. június 14-i és 15-i ülésén megvitatta az állami oktatásügy fejlesztéséről szóló előterjesztést és határozatot hozott. Június 21-én a pártközpont székházában fogadást adtak azoknak a pedagógusoknak, tudósoknak, párt-, állami és társadalmi funkcionáriusoknak a tiszteletére, akik a határozat kidolgozásában jelentős részt vállaltak. A Központi Bizottság nevében Aczél György mondott köszönetet mindazoknak, akik az igen széles körű előkészítő munkában közreműködtek. A találkozón felszólalt Kádár János. A következőket mondotta:

Szeretném megköszönni, hogy meghívtak erre a baráti találkozóra, amelyet az állami oktatás felülvizsgálatában részt vett bizottságok tiszteletére rendeztek. Csatlakozva Aczél elvtárs szavaihoz, a Központi Bizottság nevében én is szeretném megköszönni munkájukat, a jelenlevőkét és mindazokét, akiket önök képviselnek.

Amikor köszönetünket fejezzük ki, ezt nem egyszerűen udvariasságból tesszük. Az előkészítésben részt vett elvtársak és párton kívüli barátaink jó munkát végeztek. Ezt bizonyítja az is, hogy csekély változtatásokkal

a közös munkával készített előterjesztést fogadta el a Központi Bizottság. A nagyon színvonalas vitában kitűnt, hogy az előkészítés során kialakított vélemény találkozott a Központi Bizottságéval, néhány részkérdésben volt csupán szükség módosításra.

Az előkészítés, a vita és a határozathozatal eredményes volt; a Központi Bizottság, véleményem szerint, jó határozatot hozott.

VITA ÉS CSELEKVÉS

A határozatot széles körű előkészítés előzte meg; előzetesen megvitattuk a problémákat mindazokkal, akikre a végrehajtás kötelezettsége hárul. Ez rendkívül hasznos és jó módszer. Az előkészítésnek azt a módszerét, amit ennél az anyagnál is követtünk, úgy értékelem, mint a pártmunka fejlődésének nagyon fontos elemét, azt is mondhatnám: vívmányát.

Miközben ezt a módszert helyeslem és a továbbiakra ajánlom, nem tudom megállni, hogy egy megjegyzést ne tegyek. Az előkészítésnek ez a módszere annyira bevált, meggyökeresedett, elterjedt és valójában meg is tetszett, hogy érzésem szerint, néha eltúlozzuk. Ügyelni kell rá, hogy milyen kérdéseknél és milyen mértékben alkalmazzuk, mert vannak kézenfekvő és vitathatatlan tények, amelyek már az induláskor is mindenki számára világosak. Ezeket nem szükséges hosszú ideig, több fórum előtt újra és újra vizsgálni, elemezni.

Minden jóból, ha túlhajtjuk, lehet rossz is. Nem a módszert kifogásolom, hanem azt, ha ebből olyan gyakorlat alakul ki, amely a cselekvés helyett újabb, véget nem érő elemzésekre és vizsgálatokra helyezi a hangsúlyt. Elemzések, széles körű konzultációk bizonyos kér-

désekben feltétlenül szükségesek, különösen a szóban forgó témánál, az állami oktatásnál. De mérlegelni kell, mikor és meddig folytatunk közvélemény-kutatást, elemzést és konzultációt. Ha nem vigyázunk, a vitatkozás a cselekvés gátja lesz. Meggyőződésem szerint a közoktatás kérdése sem bírja ki, hogy örök vita tárgya legyen, mert akkor nem tudunk előrejutni. Ebben a kérdésben most további „össznépi" vitát folytatni teljesen értelmetlen, haszontalan, sőt, merem mondani, káros is.

A jelenlevők mindannyian ismerik a párt munkamódszerét. Ebben a határozatban is benne van, hogy a szükséges állami döntéseket még ezután kell meghozni, hiszen a Központi Bizottság nem veheti magára a felelősségét annak, hogy csak állami vonalon rendezhető dolgokat közvetlenül intézzen. A Minisztertanács napirendre tűzi majd a kérdést és meghozza a Központi Bizottság határozatának végrehajtásához szükséges állami intézkedéseket.

Azt szeretném ajánlani: induljunk ki abból, hogy van megfelelő és mindannyiunkra kötelező határozat. A döntések előkészítése széles körű volt, a határozatban kollektív vélemény jutott kifejezésre. Most az a feladatunk, hogy ahol és amilyen mértékben szükséges, még magyarázzuk a határozatot, de most már úgy, hogy a végrehajtáshoz kérjük a támogatást, és az eldöntött kérdésekben ne kezdjünk új vitákat. Majd akkor vitázzunk újra, ha új tapasztalatokat szereztünk.

Most éppen oktatási szünet van. Ez a két nyári hónap arra lesz jó, hogy publikáljuk a dokumentumokat. A kormány előreláthatóan szeptemberben tűzi napirendre a Központi Bizottság határozatából adódó feladatokat és meghozza a szükséges állami rendelkezéseket és döntéseket. Ezt követően az illetékes minisztériumok kidolgozzák a végrehajtási utasításokat. Ebben az időszakban sor

kerül egy országos tanácskozásra, majd a pártszervezetek, pedagóguskollektívák és más illetékes testületek megtárgyalják a minél jobb végrehajtás módozatait. Ehhez kérjük a folyamatos segítséget a jelenlevőktől és azoktól is, akiket önök képviselnek.

A HANGSÚLY A TARTALOM MEGJAVÍTÁSÁN VAN

Más kérdés: A párt X. kongresszusa azért foglalkozott az állami oktatással, mert az általános tapasztalatok azt mutatták, hogy újra át kell tekinteni az állami oktatás helyzetét és megfelelő következtetésekre kell jutni. Ez az áttekintés megtörtént és lényegét tekintve olyan végkövetkeztetéssel zárult, hogy a közoktatás alapvető rendszerén nem kell változtatni. Ez nem negatív, hanem pozitív eredmény. A párt vagy valamely vezető állami szerv szükségesnek tartja időnként egy-egy munkaterület átfogó áttekintését. Ilyen esetekben előfordul, hogy tíz nagy kérdésből kilenc vizsgálata azzal zárul, hogy nem kell gyökeres változás. Ez is lehet rendkívül fontos megállapítás; ha meg mind a tízben változtatni kell, akkor az az eredmény. A jelen esetben a vizsgálat eredménye az, hogy iskolarendszerünk alapvető szerkezetét nem kell megváltoztatni.

Mindenki előtt világos, hogy az egész állami oktatáson belül most az általános iskola mellett a középfokú szakoktatás, a szakmunkásképzés, a szakemberképzés, a középiskolák problematikája az, amivel nagyon nagy figyelemmel kell foglalkozni. Most megvan a határozat, hogy hol és milyen értelemben kell ezen a területen javítani.

A legnagyobb feladat a tananyag értelemszerű, és talán azt is mondhatnám, gyökeres átdolgozása. Ez az ösz-

szes iskolatípusra érvényes. A Központi Bizottság ülésén, a vitában ezzel a kérdéssel nagy hangsúllyal, véleményem szerint helyesen és jól foglalkoztak. De itt is szeretném aláhúzni, hogy nem szabad — mondjuk, egyetemről lévén szó — a tanszéki „sovinizmust" bűnnek tekinteni, mert az természetes dolog. Megmondom őszintén, nem is tűrnék az olyan embert az egyetemen, aki azt hirdetné, hogy az ő tanszéke, annak témája nem fontos. Az egyes szakterületek képviselői részéről érthető és helyes alapállás az, hogy hisznek munkájuk fontosságában. Az oktatásügy egészéért felelős vezetőknek viszont kötelességük a szaktárgyi igényeket és törekvéseket egyeztetni, a közérdek szerint kiigazítani, a megfelelő szintézist kialakítani.

A tananyag megreformálása, megjavítása nagyon nagy munka, amivel alaposan kell foglalkozni. Véleményem szerint úgy, hogy megkérdezik a szaktárgyak oktatóinak a véleményét, megbeszélik velük, hogy milyen változtatást kell végrehajtaniuk, és ezután következik a legfontosabb feladat, a döntés. Más út nincs. A tananyag egyszerűsítésénél gyökeres változást kell elérni, s ez az oktatás és nevelés általános követelményeit figyelembe vevő határozott és felelős döntés nélkül nem megy. Ez a munka a szaktárgyak oktatási igényeit is számításba vevő tudományos feladat, de a döntést nem lehet a szakoktatókra bízni, mert náluk természetesnek tartom, hogy számukra az a legfontosabb, amit ők oktatnak, az összes többi mellékes.

A Központi Bizottság vitájában is elhangzott, nagyon helyesen, hogy ma nem lehet úgy lépést tartani a szakismeretekkel, mint ahogyan ez 40—50 évvel ezelőtt lehetséges volt. Ez nem megy. A vitában elhangzott, hogy két-három év alatt megtanítjuk az időszerű szakismereteket, de azok jelentős része ötesztendőnként elavul.

így a diákok nem azt tanulják meg, ami maradandó, amire szükségük van.

Az előkészítés során már korábban felvetettem, ami a vitában is helyesen szerepelt, hogy van ötéves, tizenöt éves népgazdasági terv, és ezen belül a szakemberigényt is meg kell tervezni. De hosszabb időre a szakemberszükségletet pontosan, „darabszámra" megtervezni nem lehet, csak a nagyságrendet lehet meghatározni. Ebből is következik, hogy annál jobb a képzés, mennél inkább az alapokat oktatja, és ha kell, lehetővé teszi a későbbi átváltást a szomszéd sínre, az adott szakkal rokon pályára. Felesleges szakembereket nem „termelhetünk" a társadalom számára. Ezt a társadalom és az egyén sem bocsátaná meg. Ésszerűen kell tehát foglalkozni a képzéssel, és tudnunk kell, hogy abba nem lehet vaktában, rögtönözve belevágni.

TANÍTANI ÉS NEVELNI

Az általános tárgyalásnál megfelelően kifejezésre jutott a közoktatás hármas feladata: a tanulókat meg kell tanítani tanulni, meg kell tanítani a szükséges tárgyi ismeretekre és nevelni kell. Valamikor egy pártiskolán olyanfajta megfogalmazást próbáltam használni, hogy először tanítsák meg a tanulót tanulni. A pártiskola, persze, csak részben azonos azzal, amiről most beszélünk, de a tanulásnak megvannak a módszerei, amelyek mindenütt egyformán használhatók. A pártiskolán húsz esztendeje még a jegyzetkészítést is meg kellett tanulni. A következő feladat az volt, hogy a tanulók sajátítsák el az alapvető ismereteket, az összefüggéseket, és a szükséges mértékig tájékozódjanak az időszerű kérdésekről. További feladat volt a nevelés. Lényegében ez a közoktatás feladata is.

A tanulás sem önmagáért van, a tanulókat a reájuk váró feladatokra kell felkészíteni. Munkásmozgalmi példát kívánok elmondani. Valamikor, a Horthy-rendszer idején, az illegális kommunista mozgalomban frakcióharcok dúltak. A párt mellett voltak frakciós iskolák is, amelyek nem voltak forradalmiak. Mi, kommunisták, arra neveltünk, hogy a tudás csak fegyver valamihez, ezért egyidejűleg kell tanulni és aktív harcot folytatni. Ők viszont az élettől elvonatkoztatva filozofáltak és oktattak. Ezzel több évre elvonták az embereket az aktív harctól. Miért mondom ezt? Mert a népnek olyan szakemberekre van szüksége, akik az eleven életben dolgoznak és produkálnak. A magas fokú szakképzésnek, a tudományos képzésnek az a rendeltetése, hogy a magasabb ismeretek az életben, az egyén munkájában, a nép javára hasznosuljanak. Ha nem azzal kezdjük már az óvodában, hogy kötelességtudatra neveljük a gyermekeket, akkor hiába tanítunk ismereteket, a fiatalok zsebében lesz ugyan bizonyítvány, de az életben semmire sem mennek vele.

Ahogy a határozat is megállapítja, jelenleg a nevelés a leggyengébb pontunk. Én mint kommunista természetesen annak örülnék, ha kész kommunistákat adnának a középiskolák, a felsőoktatási intézmények. Ez persze nem lehetséges. De az jogos igény, hogy a fiatalokat a szocializmust építő nép iránti kötelességtudatra kell nevelni, és arra, hogy a szocializmus építésében nekik nemcsak jogaik, hanem feladataik, kötelességeik is vannak.

Van egy olyan téma is, amely nem került szóba a Központi Bizottság ülésén. Nagyon egyszerű dologról van szó, de ez is része a nevelésnek. Sokszor mondjuk teljes meggyőződéssel, hogy az ifjúságnál minket nem izgat sem a frizura, sem a nadrág fazonja. Jómagam év-

tizedek alatt láttam már hosszú és rövid frizurát, keskeny és széles nadrágot is. A divat változik; nem döntő kérdés. A lényeg az, hogyan teljesíti a fiatal kötelezettségeit. Ha az a kötelessége, hogy tanuljon, akkor tanuljon, ha termelőmunkát végez, akkor termeljen. Ez az ifjúság reális megítélésének alapja.

AZ ISKOLAI ÉLET NORMÁI

Az ülésen szó volt a szocialista demokrácia érvényesüléséről az iskolában. Ez felmerült az igazgatók kinevezésének kérdésénél és a tantestületek szerepével kapcsolatban is. Határozatot hoztunk arra, hogy a tantestület szerepét növelni kell. Erre feltétlenül szükség van. A tantestületnek mindig is volt funkciója az iskolában, a mi rendszerünkben még inkább kell hogy legyen. A jó igazgató nem is tud megfelelő tantestületi szellem nélkül dolgozni.

A szocializmus, a demokrácia jogokat és szabadságot jelent, de rendet és fegyelmet is, az iskolában különösképpen. Én nem vagyok a vakfegyelem híve, de azt ki kell mondani, hogy az iskola nem sportegyesület. Az iskolára törvény kötelezi a szülőt, a gyermeket. Az iskola ne legyen kaszárnya, a tanulóifjúság sem katonaság. De ha a fegyelem és az anarchia között kell választani, elképzelésem szerint a szocialista iskolának a szervezettséghez kell közelednie és nem az anarchiához.

A külsőségekben is meg kell találni a megfelelő formákat. Az iskolákban vannak szociális és társadalmi problémáink a szülők versengése miatt. A szülő, ha keveset keres, ha sokat, a gyermekre mindent ráaggatna, és ez nem válik javára sem a gyermeknek, sem a szülőnek, de a társadalomnak sem. A gyermek az óvodában

még nem érzi, hogy milyen a szülők anyagi helyzete, az öltözködés „fontosságáról" azt se tudja, mi az. Az alsó osztályokban az általános iskolásoknál sem számít ez. De amikor már az általános iskola felső osztályait járja, ma a gyereknél is kezd számítani a szép és a szebb ruha, a szülők anyagi helyzete. És a középiskolákban ez még inkább így van. Ez egészségtelen és a pedagógia ellen hat. Megfelelő normákat kell tehát kidolgozni, ha másképp nem, fokozatosan. Az egyenruha, az egyforma köpeny akkor is megéri a szülőnek, ha áldozni kell rá. Érdemesebb két vagy három váltás köpenyt varratnia egy évben, mint versenyben öltöztetni a kislányát vagy a fiát egész esztendőben. Valami kötelező rendnek kell lennie a külsőségekben is, és lehetőség szerint el kell kerülni mindenféle abnormitást. Vasárnap úgy öltözteti a szülő a gyermekét, ahogy akarja, bár jól teszi, ha akkor sem viszi túlzásba a dolgot. És gépkocsin se szállítsák az iskolába a gyerekeket. Ez is része a nevelésnek és része az iskolai életnek és a társadalom szocialista normáinak.

A régi rendszerben láttam nagyon sok tisztességes, becsületes munkásembert, aki érzése szerint a Horthy-rendszer ellen volt, de tűrt és nem lázadt. Lemondott jogos igényeiről is, de a legnehezebben azt viselte el, ha a gyerekének a jövőjéről volt szó: hogy a burzsuj, az anyagilag jobb helyzetben levő szülő gyermeke tanulhat, az ő tehetséges gyermekének pedig nincs módja iskolába járni. Ma más világot élünk, de ma is érvényes, hogy a szülő sok mindent türelemmel elvisel, ha kell, amikor önmagáról van szó. De azt nem tűri, hogy a gyermeke más gyermekkel szemben hátrányosabb és igazságtalan helyzetbe kerüljön, és ebben teljesen igaza van.

A határozat betűjéből és szelleméből következik,

hogy foglalkoznunk kell mindezekkel a problémákkal, kezdve a munkás- és parasztfiatalok tanulásának támogatásától egészen a látszatra formai kérdésekig.

A FEGYELEMRŐL ÉS AZ EGYENJOGÚSÁGRÓL

Még valamit a rendről. Későn lettem katona, 1954-ben, s a tanfolyamon egy őrnagy volt a parancsnok. Ebben a sajátos osztályban a hallgatók között két központi vezetőségi titkár is volt és még sok más, vezető beosztású párt- és állami funkcionárius. Az oktató nem is mert ránk szólni. Két foglalkozás után szóvá tettem: vagy rend lesz, vagy nem járok ide, mert így csak hiába vesztegetjük az időnket. Ha az utcán találkoznak, feltehetően az őrnagy fog előre köszönni, mert ő alapszervezeti vezetőségi tag, a másik meg központi vezetőségi titkár. Ha a laktanyakapun belép a titkár, ő köszön előre, mert ott az a rend. Az óra alatt a katonai parancsnok alárendeltjei vagyunk; aztán ha megtisztel és szóba áll velem, akkor egyenjogúak vagyunk.

Megismétlem: az iskolát nem akarom a katonasághoz hasonlítani, de aki középiskolába akar járni, tanúsítson olyan magatartást, viselkedjék úgy, ahogy illik. Az iskolákban rendnek kell lennie. Az igazgató, az osztályfőnök, a tanár, a tanító a tanuló felettese, elöljárója. Ennek nem mond ellent az, hogy amikor az oktató és a tanuló órán kívül társadalmi alapon találkozik az iskolában vagy másutt, akkor a fiatal legyen egyenjogú partner, kérdezzen, vitatkozzon szabadon. A kettő nagyon jól kiépíthető egymás mellett.

Szeretném a Központi Bizottság nevében még egyszer megköszönni közreműködésüket, segítségüket, és kérem, hogy továbbítsák ezt a köszönetet mindazoknak,

akik a felülvizsgálatban, az anyag előkészítésében dolgoztak. Reméljük, hogy a végrehajtásnál számíthatunk mindazokra, akik a munkában eddig is részt vettek.

Meggyőződésem, hogy a közoktatási határozat végrehajtásával egyaránt képviseljük a társadalom, a szülők és a gyermekek érdekeit. E kérdésben nincs ütközés egyéni érdek, csoportérdek és társadalmi érdek között; teljes az érdekazonosság. Közös ügyről van szó, amelylyel népünk érdekeit, az ifjúság és hazánk szocialista jövőjét szolgáljuk.

ACZÉL GYÖRGY

AZ ÁLLAMI OKTATÁS HELYZETÉRŐL

ELŐADÓI BESZÉD A KÖZPONTI BIZOTTSÁG 1972. JÚNIUS 14-I ÜLÉSÉN

I

Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak!

Alig másfél éve rögzítette X. kongresszusunk: *„Szükséges, hogy pártunk a közeljövőben napirendre tűzze, ismét tekintse át az állami oktatás egész rendszerét. Vizsgálja meg a korszerű oktatás, az oktatás és a társadalmi szükségletek összefüggésének kérdéseit, az oktatók és a tanulók túlterhelésének problémáit, s a kormánnyal közösen tegye meg a szükséges intézkedéseket az oktatási rendszer továbbfejlesztésére."* A kongresszus határozatának teszünk most eleget, amikor a Politikai Bizottság előterjeszti az állami oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól készült jelentést.

Napjainkban, amikor a szocialista forradalom, a társadalmi-gazdasági fejlődés, a tudományos-technikai forradalom felgyorsulása új igényeket támaszt, hagyományos kereteket feszít szét, amikor a társadalomról, a természetről, a világról szerzett ismeretek soha nem látott iramban gyarapodnak és fejlődnek, *az oktatásügy* jelene, jövője még inkább, mint bármikor, *nagy jelentőségű társadalmi kérdés.*

Az oktatás, az oktatáspolitika korunkban része a társadalmi rendszerek közötti versenynek, a nemzetközi

osztályharcnak. A testvéri szocialista országokban — rendszerünk lényegéből fakadóan — kutatják, vitatják időről időre az oktatás fejlesztésének útjait. Az oktatási rendszer megoldatlansága nagy feszültségekkel jár a kapitalista társadalmakban. Fontos kérdése a tőkésországok munkásmozgalmának, a diákmozgalmaknak, s ezért is találjuk ott a burzsoá parlamentek napirendjén is. A demokrácia kiteljesítéséért, a szocialista forradalomért küzdő testvérpártjaink sorra progresszív oktatáspolitikai programokat dolgoznak ki, amelyeknek megvalósításáért folytatott harcuk része a kapitalizmus elleni küzdelmüknek.

Az oktatás tartalma, formái, keretei világszerte gyorsan változnak. De az oktatott ismeretek egy részének azonossága, az oktatási rendszerek formai hasonlósága nem feledtetheti el egy pillanatra sem, hogy *a burzsoá iskola nem szüntette meg az osztály-diszkriminációt,* legfeljebb formáját változtatta meg.

A kapitalizmus céljai nem változtak, a tőkés államok hivatalos oktatási reformtervei ma is arra hivatottak, hogy az osztályuralmat hajlékonyabban, eredményesebben szolgálják, hatékonyabban manipulálják a fiatalságot.

Lényegében ma is érvényes az az engelsi megállapítás, hogy a burzsoázia csak annyi képzettséget nyújt, amennyit érdeke megkíván, illetve amennyire rákényszerül. Igaz ez akkor is, ha a burzsoázia érdeke ma a fejlett tőkésországokban egyre inkább azt követeli meg, hogy viszonylag sokak számára, viszonylag magas szintű — főleg a korszerű technika működtetéséhez szükséges — ismereteket nyújtsanak.

A burzsoáziának éppen az okoz gondot, hogy a tudományos-technikai fejlődés egyre több magasan képzett szakembert követel: ezért egyre nehezebb az uralkodó

osztálynak az, hogy egyidejűleg fenntartsa műveltségi monopóliumát, és korszerűsítse a termelést.

A burzsoá iskola ellentmondásai fennmaradnak: többek között a túlspecializálás, vagy az a probléma, hogy a kiképzett szakember ki van téve a munkaerőpiac szeszélyeinek. A leglényegesebb talán mégis az, hogy a burzsoá államigazgatásnak és gazdaságnak tömegesen olyan szakemberek kellenek, akik minden „szakmai" részfeladatot képesek magas színvonalon elvégezni, de akik — kilépve szűkebb-tágabb szakmai feladataik köréből — nem képesek átlátni a társadalmi folyamatok egészét. A szakemberek ezzel ellentétes törekvései csakis a tőkés rendszerrel folytatott harcban, a munkásmozgalomban, a haladó mozgalmakban érvényesülhetnek.

Csak a *szocialista iskola* valósíthatja meg az oktatás tényleges demokratizmusát. Csak a mi iskolánk tűzheti ki elérhető célként, hogy sokoldalú személyiséget neveljen, hogy a természettudományi és társadalomtudományi ismereteket egységes műveltséggé ötvözze. Csak a mi társadalmunk teremt lehetőséget arra, hogy az emberek élhessenek is megszerzett tudásukkal, és azt gyakorlatilag, tevékenyen kibontakoztassák. Csak a szocialista iskolának objektív érdeke, hogy olyan embert neveljen, akit sokoldalúsága valóban alkotó emberré tesz, képessé arra, hogy a közösség tagjaként, a társadalom egészével összhangban tudatosan alakítsa a természeti-társadalmi feltételeket.

Lenin közvetlenül a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után fogalmazta meg a *kommunisták oktatáspolitikájának szocialista célját.* A lenini program megvalósítása során az iskolákat — a burzsoázia osztályuralmának egykori eszközét — a tőkés uralom megsemmisítésének eszközévé kell változtatni, s arra kell felhasz-

nálni, hogy elősegítse a kizsákmányoláson alapuló osztálytársadalom megszüntetését.

Pártunk mindig arra törekedett, és törekszik ezután is, hogy mind teljesebben valósítsa meg a lenini programot.

Ha reális számvetést készítünk, akkor a tények meggyőző ereje bizonyítja, hogy jogosan minősítjük történelmi jelentőségűnek azokat az eredményeket, amelyeket *a magyar oktatásügy a felszabadulás után elért.*

Honnan indultunk?

Az ellenforradalmi Horthy-rezsimtől egy tartalmában, szervezetében, ellátottságában elmaradott, túlnyomóan az egyházak által fenntartott iskolarendszert örököltünk. Nagyrészt az úgynevezett „porosz" hagyományokra épülő oktatásügyet (hiszen a kultúrának is megvan a történelemben a „porosz útja"), amely — s ebben a vonatkozásban most ez a leglényegesebb — *csupán szűk réteg számára, néhány jó iskolában biztosított kedvező feltételeket, a dolgozó tömegeknek azonban keveset, alig valamit adott,* a tanításban antidemokratikus szellem uralkodott ott is, ahol a színvonal egyébként kielégítő volt. Oktatásunk 1945 előtt nemcsak az akkori polgári fejlődés európai normáihoz, hanem a hazai, magyar gazdasági szükségletekhez mérten is elmaradott volt.

Olyan iskola volt ez, amelyben — sok irodalmi alkotás vall erről — nem érezte jól magát a kulturális felemelkedésért, a társadalmi igazságosságért szót emelő pedagógus, a gyermeki szorongásról pedig Móricz ad szívbemarkoló és hű képet a Légy jó mindhalálig című művében: „Nem lehet megismerni valakinek a lelkét, ha ellenségesen, gyilkos szándékkal akarnak rést ütni bele."

A felszabadulás után a társadalmi forradalom meg-

szüntette a volt uralkodó osztályok műveltségi monopóliumát. Olyan feltételek között kezdtünk hozzá az iskoláztatás kiszélesítéséhez, amikor még az analfabetizmus-félanalfabetizmus is nagy mértékű volt.

Politikai és gazdasági struktúránk forradalmi változása tette lehetővé s egyben szükségessé, hogy megszervezzük a *munkás-paraszt fiatalok* ezreinek, tízezreinek középiskolai, főiskolai, egyetemi tanulását, a dolgozók százezreinek munka melletti továbbtanulását, illetve továbbképzését. Ezzel kialakítottuk az új, szocialista értelmiség derékhadát.

Az oktatás, nevelés célját, tartalmát is alapjában kellett megváltoztatnunk. A régi iskola az úr és szolga viszonyának megváltoztathatatlanságára, a társadalmi elmaradottságba való belenyugvásra, a „hiszekegy" és az irredentizmus, a más népek elleni uszítás szellemében tanított, nevelt. A régi iskola programja volt a szocializmus, a Szovjetunió, de még a demokratikus eszmények meggyűlöltetése is. Ezt az iskolarendszert kellett szocialista módon a népek közötti, a Szovjetunió iránti barátság, az emberi haladás szellemében átalakítani.

Az oktatás fejlődésének felszabadulás utáni történelmi eredményei „szerény", de jogos büszkeséggel tölthetnek el minket.

Mai gondjainkkal részletesen foglalkozik az előterjesztés, és néhányra szóban is kitérnék.

Hogy helyesen mérlegeljük problémáinkat, tudni kell, hogy oktatásügyünk nemcsak mélyről indult, hanem a felszabadulás után minőségileg megváltozott: a kulturális forradalomban fokozottan szocialista jelleget öltött. Oktatásunk a társadalmi demokratizmus, a progresszió, a humanista eszmeiség tekintetében régen maga mögött hagyta a burzsoá iskolát. S ez természetes. De a szakmai

színvonal tekintetében is versenyképesek vagyunk, eredményeink kiemelkedőek, és mennyiségi mutatók, számszerű arányok dolgában sem maradunk el a fejlett kapitalista országoktól.

A ma gondjai is eredményeink tükrében látszanak élesen. Például az, hogy 30 000 óvodáskorú gyereket szüleik igényei ellenére sem tudunk óvodában elhelyezni. Ugyanakkor további több tízezer óvodáskorú gyermek szülei még nem is igénylik ezt, és ez azért gond, mert *az óvoda nemcsak szociális intézmény, hanem annál több.* Az iskolába lépő gyerekek könnyebben leküzdik az első akadályokat, ha megelőzően óvodába jártak. De ezek a problémák azért váltak nyilvánvalóvá, égetővé, mert a 3—6 éves gyermekek 60%-át már óvodában nevelhetjük, készíthetjük elő az iskolára.

Sokan és jogosan panaszolják, hogy a mindenkire kötelező 8 osztályos *általános iskolák* között nagyok a színvonalbeli különbségek. De ezek a gondok is azért rajzolódhatnak ki élesen, mert a megfelelő korosztályoknak már több mint 90%-a végzi el az általános iskolát.

Szidjuk, és okkal, *a szakközépiskolákat,* vita folyik képzési céljukról — de ne feledjük: ezeket a vitákat, bírálatokat felerősíti az a körülmény, hogy ma már évente újabb és újabb tízezrek igénylik, hogy érettségi szintű műveltséggel váljanak munkásokká.

Vitázunk arról, hogyan készítenek fel az életre a *gimnáziumok.* De ehhez a kiváltságos rétegek privilégiumából tömegessé kellett tenni a középfokú oktatást és ezen belül a gimnáziumot is.

Mai gondjaink *nem egy elmaradott,* elemi nehézségekkel küzdő iskolarendszer, hanem már egy *fejlett* oktatásügy nehézségei.

Központi Bizottságunk 1961 óta harmadszor tűzi napirendre az oktatás problémáit.

Ma mindenekelőtt azért, mert *a szocializmus magasabb szinten történő építésének követelményeivel, a tudományos-technikai forradalommal együttjáró, gyorsan változó, növekvő igényekkel oktatásügyünk sok tekintetben nem tudott szükségleteinknek megfelelően lépést tartani.*

A közoktatás, a köznevelés fogyatékosságait, nehézségeit mindennapi életünkben, társadalmi gyakorlatunkban, a termelésben is szóvá teszik, de foglalkoztatják a pedagógia, a szociológia és más tudományok művelőit, a szülőket és nem utolsósorban magukat a tanulókat is.

Problémáink ellenére még egy ideig el tudtunk volna boldogulni. Pártunknak azonban alapvető feladata, hogy a jelentkező feszültségeket kiéleződésük, súlyossá válásuk előtt felismerje, és a feloldás, a fejlődés irányát minden társadalmilag lényeges kérdésben megjelölje. Ilyen nagy horderejű kérdésnek ítéljük az oktatásügyet, mindenekelőtt azért, mert hatással van milliók és milliók életére és jövőjére. A társadalom holnapja nem utolsósorban azon múlik, hogy milyen a mai közoktatási rendszer.

Az írásban elküldött előterjesztés röviden kitér az *1961-es oktatási reformra*, és a Központi Bizottság által 1965-ben kezdeményezett korrekciójára is. Most nem elsősorban a reform nyomán elért eredményekről szólnék, hanem a hibákról, azért, hogy a továbbiakban elkerüljük a hasonló buktatókat.

Az 1961-es oktatási reform során kialakított igényeink indokoltak, vágyaink is érthetőek voltak. Időtállóknak bizonyultak alapelveink is. Akkori elhatározásaink közül jó néhány megvalósult — ezekről most nem be-

szélek. Szólni kell azonban arról, hogy irreális cél volt a tervezett rövid időn belül általánossá tenni ifjúságunk középiskolai képzését. E cél erőltetése — a szükséges objektív és szubjektív feltételek hiányában — megakadályozta, hogy még több eredményt érjünk el, amire pedig a mértéktartóbb tervezés lehetőséget teremtett volna. Az általános iskolákból kialakított falusi gimnáziumok többsége nem felelhetett meg a követelményeknek. Rosszul értelmeztük a gimnáziumi politechnikai oktatást akkor, amikor bevezettük az ún. 5+1-es rendszert.

E hibákat korrigáltuk.

Nem oldottuk meg azonban a diákok túlterhelését, amely minden iskolatípusban és iskolai fokon jelenleg is nyomasztó.

Más gondokkal együtt ezek a problémák, feszültségek tükröződtek a párt X. kongresszusát megelőző vitákban, amelyek oktatásunkról is folytak. Ebben a helyzetben fogtunk hozzá ahhoz, hogy a X. kongresszus határozata alapján tüzetesen megvizsgáljuk oktatásügyünket.

II

Állami oktatásunk elemzésében továbbfolytattuk a Központi Bizottságnak azt a módszerét, amelyet nagy horderejű társadalmi kérdések kidolgozásában *már eddig is alkalmaztunk.* Oktatásügyünk jelenlegi helyzetének feltárásában, a rövidebb-hosszabb távlatban szükséges és lehetséges tennivalók megfogalmazásában százak, sőt ezrek vállaltak részt. Segítettek párt- és társadalmi testületek, állami szervezetek, tudományos kutatók, az ipar és a mezőgazdaság vezető szakemberei, diákok és pártmunkások, közéleti személyiségek és szülők; és természetesen elsősorban pedagógusok az oktatás minden területéről — az óvodától a felsőoktatásig. Kö-

szönet érte mindannyiuknak! A munkában résztvevők őszinte lelkesedése, hozzáértése, társadalmi felelősségtudata ismét bizonyította *a szocialista közéleti demokratizmus hatékonyságát,* az ebben rejlő nagy lehetőségeket.

Különösen fontosnak tartottuk a pedagógusok részvételét. Azért is, mert ők adhatták és adták is a leghatékonyabb segítséget a helyzet értékeléséhez és tennivalóink kijelöléséhez. De azért is, mert javaslataink megvalósítása főképpen a pedagógusok további áldozatkész, értő, önmagukkal is belső küzdelmet folytató, felelősségteljes munkáján múlik.

A hosszabb előkészítő munka eredményeként kialakított *előterjesztést a Politikai Bizottság által kiküldött bizottság készítette elő, amelynek irányításával 13 munkabizottság dolgozott.* A munkát két szakaszra osztottuk: az elsőben a helyzet kritikai elemzését végeztük el, és körvonalaztuk a feladatokat; a másodikban a javaslatokat dolgoztuk ki.

A Politikai Bizottság hozzájárulásával a kritikai szakasz végén készült összefoglalónkat elküldtük *a Központi Bizottság tagjainak,* akik értékes észrevételeikkel segítették a munkát.

A Központi Bizottság ülésére előterjesztett tervezetet kétszer megtárgyalta a Politikai Bizottság, napirendre tűzte és megvitatta az Országgyűlés Kulturális Bizottsága, a Pedagógusok Szakszervezete, a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége, a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége, a KISZ KB Titkársága, véleményt mondott róla az összes szaktárca és országos főhatóság; jó néhány iskola, ifjúsági kollektíva is részt vett a problémák, tennivalók megbeszélésében.

Az előterjesztett javaslatok *igényeink és lehetőségeink szigorú számbavételén alapulnak.* A megjelölt

feladatok csak látszatra szerények, valójában közülük nem egynek a megvalósítása évekig tartó erőfeszítést igényel, tíz- és tízezrek, az egész társadalom aktív részvételét. A javasolt célokat csak a párt szervező, irányító munkájával, a társadalom széles körű mozgósításával, az állami és tanácsi szervek gondos tevékenységével és a megszülető határozatok szívós, következetes, rugalmas érvényesítésével lehet elérni.

Nagy felelősséggel kell döntenünk. Úgy kell határoznunk, hogy ha néhány év múlva ismét megvizsgáljuk állami oktatásunkat, elért eredményeink alapján újabb előrevivő célokat tűzhessünk majd ki, és visszalépni ne kelljen. A megalapozatlan előreszaladásból származó visszalépések, bizonytalanságok mindig károsak.

A beszámoló nem vállalkozhat arra, hogy az előterjesztésben szereplő valamennyi — akár csak a legfontosabb — kérdésre kitérjen. Nem foglalkozik most például a gyógypedagógiai intézményhálózat reális gondjaival, a pedagógusképzés, a gyermekvédelem és a felsőoktatás nagy kérdéseivel. Nem tér ki a beszámoló olyan igen fontos kérdésekre sem: hogyan készítse fel az iskola a tanulókat arra, hogy most és később, felnőtt korukban is, értelmesen, gazdagon, kulturáltan töltsék el szabadidejüket; hogyan alapozzuk meg az iskolai művészeti neveléssel a fejlett ízlést, az irodalom és a művészet szeretetét; miképpen fejlesszük a testkultúrát; más területről véve példát, nem érintjük most a korszerűbb matematikai vagy idegennyelv-, vagy a számunkra oly fontos anyanyelvi oktatás kérdéseit. Azokról a kérdésekről szólnék mindenekelőtt, amelyek az előkészítés szakaszában a legtöbb vitát váltották ki.

Az előkészítő munka során nagy vita bontakozott ki arról: *változtassuk-e meg lényegesen iskolarendszerünk*

struktúráját (tehát oktatásunk jelenlegi felépítését, amelyre az jellemző, hogy 3 éves az óvodai, 8 éves az általános iskolai, 4 éves a középiskolai oktatás — stb.), vagy egyelőre a jelenlegi szervezeti kereteken belül maradva fejlesszük tovább állami oktatásunkat?

A nézetkülönbségek legélesebben *az általános iskolai oktatással* kapcsolatban jelentkeztek. Érthetően, hiszen itt alapozzák meg a műveltséget, elsősorban itt fejlesztik ki a fiatalok képességeit, gondolkodását. Az általános iskolában vetjük meg az alapját a közösség iránti felelősségnek, teremthetünk alkalmat arra, hogy fejlesszük a gyerekek szocialista erkölcsi felfogását, formáljuk magatartását, alapozzuk világnézetét; itt tanítjuk meg a szocialista műveltség közös anyanyelvét. Az általános iskolának kell a legtöbbet tennie az otthonról hozott műveltségbeli különbségek csökkentéséért. Meggyőződtünk arról is, hogy a közép- és a felsőoktatás gondjainak jelentős része is az általános iskolához vezethető vissza.

Voltak, akik *az általános iskola továbbfejlesztését* csak *a 10 osztályos általános iskola* mielőbbi létrehozásával látnák megnyugtatóan megoldottnak. Kétségtelen, hogy ennek a koncepciónak lennének előnyei: megnyújthatná az alapozó oktatást; több és jobb lehetőséget adhatna a pályairányításra, pályaválasztásra; egyszerűbbé tehetné a középfokú oktatás túlzottan bonyolult szerkezetét. *Ezt a megoldást mégsem javasoljuk*, mégpedig a következők miatt nem tartjuk most időszerűnek.

Az előterjesztésben megkíséreltük bemutatni, hogy általános iskoláink helyzete ma még nem eléggé megnyugtató, minőségi fejlesztésükre hosszabb időn át nem fordítottunk elég gondot, ezért a személyi és tárgyi feltételek igen sok iskolában nem megfelelőek. Az ország különböző vidékein sok még az oktatáshoz és a neveléshez alkalmatlan épület. Osztatlan iskolákba jár a tanu-

lók mintegy 10%-a. Viszonylag magas a képesítés nélküli nevelők száma (a pedagógusok 5—6%-a). Ha ebben a helyzetben hozzákezdenénk a 10 osztályos iskola megteremtéséhez, az anyagi-személyi feltételek egészségtelen különbségei tovább növekednének.

Úgy hisszük, soron levő teendőnk az, hogy *miközben fejlesztjük jó és legjobb iskoláinkat, közelítsük hozzájuk a színvonalban elmaradottakat.* Mi nem fogadhatjuk el a minőség fejlesztésének azt a módját, amely a meglevő különbségeket tovább növelné, vagy tartósítaná.

Továbbá: az általános iskolai oktatás időtartamának növelésével kapcsolatban nincsenek megfelelő hazai tapasztalataink sem. Azt is figyelembe kell venni, hogy — úgy látjuk — a 10 osztályos iskola nem egyszerűen a 8 éves tanítási idő 2 évvel történő meghosszabbítása, s ezért gyökeresen át kellene rendezni az egész tantervet, az első osztálytól a tizedikig, vagyis e változtatás alapvetően kihatna a középiskolai oktatásra, a szakmunkásképzésre is.

Végül: szeretnénk megjegyezni, hogy a gyermekek nagy többsége számára a 10 osztályos iskola nem jelenti az oktatás időtartamának felemelését, hiszen az általános iskola befejeztével nálunk a tanulók 82—84%-a amúgyis továbbtanul, tehát tíz évnél már ma is tovább jár iskolába.

Azt javasoljuk, hogy az általános iskolai képzés időtartamáról a jelenleginél lényegesen több anyagi és személyi eszköz, ismeret és tapasztalat birtokában, *néhány év múlva szülessen döntés.*

Ami *a közép- és a felsőfokú oktatást illeti,* a vizsgálódás során beigazolódott, hogy a meglevő problémák megoldását, a továbbfejlesztést ezeken a területeken is ez idő szerint a jelenlegi szervezeti keretek között a leg-

célszerűbb keresni, *feladataink itt sem szervezetiek, hanem mindenekelőtt minőségiek, tartalmiak.*

Az előkészítő vitákban nagy figyelmet fordítottunk a *szakoktatásra.*

A szakmunkásképző intézményekről szóló javaslatok — noha itt is sok a gond, a probléma — lényegében egyetértés alapján születtek, és megvalósításuk jelentősen javítani fogja a szakmunkásképzés helyzetét. Az előterjesztés — az általános iskola mellett — a szakmunkásképzés fejlesztését jelöli meg legfontosabb feladatként. Érthetően, hiszen népgazdaságunk egészének fejlődése, a munkásosztály műveltségi, technikai szintjének további emelkedése, a munkások teljesebb, szocialista életformájának kibontakozása függ nem kis részben attól, hogy a szakmunkásképzés keretében hogyan szervezzük meg az oktató-nevelőmunkát.

Nem volt vita a közgazdasági, a posta- és vasútforgalmi, a kereskedelmi és más hagyományosnak mondható szakközépiskolákról sem. Ezek lényegében megfelelően ellátják feladataikat.

Élénk, szenvedélyes viták kerekedtek viszont az ipari, a mezőgazdasági és egyéb szakközépiskolákról. Kitűnt, hogy ezek a középfokú oktatás szervezetének legkevésbé tisztázott területei. Képzési céljaikat többszöri módosítás, többszöri átszervezés után sem tudtuk még megfelelően meghatározni. És nem állnak távol a valóságtól azok, akik — karikaturisztikusan — így fogalmaznak: a szakközépiskola alapvető baja, hogy „se nem szak, se nem közép".

Ezek a szakközépiskolák szándékuk szerint szinte mindent akarnak adni a tanulóknak, ami csak középfokon elsajátítható és elképzelhető: általános felkészítést *minden irányú* továbbtanuláshoz; középfokú szak-

mai ismereteket és gyakorlati tudnivalókat a termelő tevékenységhez. Mindez azonban — annak ellenére, hogy a tanulók heti 50—60 órát dolgoznak — lehetetlen.

Valójában nem készítenek fel megfelelően az adott szakirányú továbbtanulásra sem, az itt megszerezhető szakismeretek pedig nem elégségesek a szakmunkás-feladatok ellátásához. A gépipari szakközépiskolában érettségiző fiatal például, ha műszaki egyetemre jelentkezik, hátrányban van a gimnáziumban érettségizett társával, ha pedig munkapadhoz áll, azzal szemben, aki szakmunkásképző intézményben tanult.

Ezért úgy gondoljuk, most a Központi Bizottságnak és majd a kormánynak — reálisan szemlélve az ügyet — megnyugtatóan meg kell határoznia az ipari és mezőgazdasági szakközépiskolák képzési célját — pontot téve ezzel az évek óta folyó vitára.

Javasoljuk, hogy a jövőben *ezek az iskolák kettős célnak feleljenek meg:* készítsenek fel *a szakirányú* továbbtanulásra, és adjanak szakmunkás-képesítést. Az ipari szakmákra képző szakközépiskolák — elsősorban az elméletigényes szakmákban — nyújtsanak szakmunkás-ismereteket, összehangolva a szakmunkásképző intézetekben folyó oktatással, és — megteremtve ennek tartalmi, tárgyi és személyi feltételeit, a tanműhelyi-üzemi gyakorlati oktatás megfelelő arányát — adjanak szakmunkás-bizonyítványt, ugyanakkor tegyék versenyképessé műszaki egyetemekre és főiskolákra jelentkező tanulóikat. Szükséges, hogy egészséges munkamegosztás alakuljon ki a két iskolatípus — a szakmunkásképzés és a szakközépiskola — között.

Meg kell teremteni továbbá a feltételeit annak is, hogy a szakmunkásképző iskolát végzett fiatalok a munkával egybekapcsolt esti oktatás keretében befejezhes-

sék középiskolai tanulmányaikat, s ha kívánják, megnyíljon előttük a felsőfokú továbbtanulás lehetősége.

Nem engedhetünk annak a kívánságnak, hogy a szakközépiskolák *technikusi képesítést* és címet adjanak. Erre ma már a középiskola nem képes. De a szakközépiskolásoknak lehetővé kell tenni, hogy megfelelő élettapasztalat, szakmai gyakorlat megszerzése után, továbbképzés útján technikussá válhassanak.

Nem érthetünk egyet azokkal a véleményekkel sem, melyek adminisztratív úton akarják elzárni a szakközépiskolában érettségizetteket attól, hogy *a középiskola profiljával nem egyező felsőoktatási intézményekbe* jelentkezhessenek. Iskolarendszerünk nyitottságát, az egyéni ismeretszerzés honorálását korlátoznánk ezzel, és eddigi saját törekvéseinkkel kerülnénk ellentétbe.

Különösen fontos a *középfokú oktatásban részesülők* (a szakmunkásképzésben, szakközépiskolai és gimnáziumi oktatásban résztvevők) kedvező, *a népgazdaság, a társadalom igényeivel összehangolt arányainak kialakítása.* Közismert, hogy jelenleg is munkaerőgondjaink vannak, holott 1969-ig emelkedett, és a *demográfiai* csúcson 200 000-nél magasabb volt a 14 éves korosztály létszáma. 1977-ben ez a szám 122 000 lesz.

A demográfiai csúcs sok objektív nehézséget (például túlterhelést, nagy osztálylétszámokat stb.) jelentett az egész iskolarendszer, a pedagógus számára. A most keletkezett sajnálatos, de szerencsére időleges, csak néhány évig tartó hullámvölgy lehetővé, de egyben szükségessé is teszi az oktató-nevelőmunka minőségének javítását, hogy a kisebb létszámú tanulósereg jobb felkészültséggel hagyja el az iskolát. A következő években több figyelmet kell fordítani arra is, hogy a lányok száma növekedjék a szakmai képzést nyújtó iskolákban.

A demográfiai viszonyok ilyen alakulása is arra kény-

szeríti minden szakma irányítóit, főhatóságait, hogy a leendő műszakiakat, katonatiszteket, tanárokat, agronómusokat, öntőket, állattenyésztőket, hegesztőket, ápolónőket úgy irányítsák a pályára, hogy megismertessék velük annak szépségeit, és vonzóvá tegyék azt fiataljaink számára. Csak adminisztratív intézkedésekkel ezt a kérdést sem lehet megoldani.

Oktatási intézményeink az általános iskolától az egyetemig *túlterhelik a tanulókat és a pedagógusokat. Nem teljesítettük az 1961-es oktatási reformnak azokat a céljait, amelyek meg akarták szüntetni a tanulók túlterhelését és csökkenteni akarták a tananyagot.* Ezzel mindenki egyetért. Általánosságban. Arról viszont, hogy mit tehetünk, mit és hogyan kell tennünk, ma is megoszlanak a vélemények.

Vannak, akik azt állítják, hogy a tudományos-technikai forradalom idején, az ismeretek hatványozottan növekvő világában, a „gyorsuló idő" korszakában, amikor ifjúságunkat az ezredfordulóra kell felkészíteni, a túlterhelést nem lehet elkerülni. Az igazság az, hogy iskoláink rendkívül sok, kézikönyvekben megtalálható, lexikális ismerettel terhelik a gyerekeket. Ugyanakkor nem tanítják meg őket a szakkönyvek, a kézikönyvek, a lexikonok használatára. Tegyük hozzá: kellő számban ezekkel a könyvkiadás sem elégíti ki a szükségleteket. Feltétlenül gondoskodni kell arról, hogy ez a helyzet megváltozzék, és az oktatási intézményeknek kellő mértékben álljanak rendelkezésükre a nélkülözhetetlen segédanyagok.

Temérdek részkérdést tanítunk meg és kérünk számon, de az ilyen nézőpontú oktatás éppen a legfontosabbat nem nyújtja a tanulóknak: *az alapok szilárd elsajátítását, a gondolkodás fejlesztését, a munka melletti*

továbbképzés igényének és készségének kialakítását — a szüntelen művelődés megalapozását.

Lehetetlen, de szükségtelen is ma tételesen megtanítani mindazt, amire 30—40 év múlva szükség lehet. Az iskola nem futhat versenyt az idővel, nem keltheti, nem kergetheti a befejezett képzés illúzióját. Ha valaha, akkor most, századunk második felében *végképp nem fedi egymást az iskola és a tanulás fogalma. „Napjainkban minden területen oly gyors a fejlődés, hogy az ifjú korban szerzett képzettség csak az alapot teremti meg, amely a későbbiekben megköveteli az ismeretek szüntelen kiegészítését. Ezért van olyan nagy jelentősége a szakemberek rendszeres továbbképzésének"* — olvashatjuk az SZKP XXIV. kongresszusának jegyzőkönyvében is.

Az ifjúságot olyanná kell nevelni, hogy természetévé váljék az érdeklődés, és tanuljon meg tanulni, éljen benne a felelősség- és a kötelességtudat. Akit így készítünk fel a munkára és az életre, az el tudja majd sajátítani mindazt, amire hivatása gyakorlása közben szüksége lesz. A jövőre való felkészítés követelményének akkor tesz eleget az iskola, az oktatási intézmény, ha olyan önállóan gondolkodó embereket nevel, akik képesek megérteni az újat, akik tudják követni a társadalmi, gazdasági folyamatokat, a tudományos és technikai fejlődést. Ahogyan a minél magasabb épület számára biztosabb, szilárdabb alapok szükségesek, a jövő követelményeinek is csak tartós, szilárd alapokon épülő tudással lehet megfelelni.

Súlyos hibát követünk el, ha nem csökkentjük lényegesen ifjúságunk iskolai túlterhelését. Paradoxonnak tűnik, de tény, hogy a „mindenirányú" túlterhelés éppen attól foszt meg, ami a szocialista ember sajátja: a sokoldalú, kulturált, teljes emberi életre való felkészülés

lehetőségétől. A teljesíthetetlen követelmények passzivitást és közönyt válthatnak ki, és a passzív, közönyös fiatal azt sem sajátítja el, amire egyébként képes lenne.

A túlterheltség csökkentését nemcsak és nem is elsősorban a tanároktól, a tankönyvíróktól kell várnunk — hiszen egy-egy szakember többnyire elfogult szaktudománya iránt, s ha ez nem helyeselhető is, de érthető. Elsősorban az oktatásügyi igazgatás felelős vezetőitől, a főhatóságoktól és a Művelődésügyi Minisztériumtól kell elvárni, hogy e probléma megoldását határozott, nem bürokratikus, de a szükséges adminisztratív intézkedések útján is érje el. Az intézkedések tartalmának kidolgozásába az oktatásért felelős állami szerveink vonják be az ország legjobb pedagógusait, pedagógiához is értő tudományos és gazdasági szakembereit, akik szaktárgyuk súlyát nem okvetlenül a leadott órák számán és anyaguk empirikus teljességén mérik.

A túlterheléssel, a ki nem forrott pedagógiai módszerekkel, szemléleti hibákkal és nem utolsósorban a hiányos tárgyi és személyi feltételekkel is összefügg az, hogy *egyes oktatási intézményeinkben igen magas az elégtelennek osztályzott tanulók száma.*

Különösen súlyos és természetellenes a helyzet az általános iskolákban, azoknak is *első osztályaiban,* ahol évek óta a tanulók több mint 11%-a elmarad tanulmányaiban, osztályt ismétel. Ez az utóbbi években azt jelenti, hogy manapság évente 15 000 gyerek úgy találkozik az iskolával, a tanulással, hogy e találkozás kudarccal végződik, s ez nemegyszer egy életre kihat. És akivel a tanulást megutáltatjuk, annak egy kicsit már a későbbi munkához való viszonyát is meghatározzuk.

A magas bukási arányt egyesek érthetőnek, megbocsáthatónak tartják, abból kiindulva, hogy a bukottak több mint 40%-a olyan cigánygyermek, akikkel — rossz

körülményeik miatt — az iskola nem tud hatékonyan foglalkozni. Igaz, hogy a cigánygyermekek eredményesebb oktatása nemcsak az iskolán múlik. Az iskolával együtt a társadalomnak is többet kell tennie. A kérdés megválaszolásában szocialista szemléletünk is vizsgázik. Szembe kell fordulni és harcolni kell minden olyan nézet és előítélet ellen, amely a gyerekeket szemük és arcuk színe, etnikai sajátosságaik szerint differenciálja. Mindent meg kell tenni azért — s ebben az iskolának igen jelentős szerepe van —, hogy a szocialista társadalomba való beilleszkedésük révén társadalmunkkal együtt emelkedjenek a cigánygyermekek is.

A szocializmus nyit utat ahhoz, hogy *a közösség és az egyén érdekeinek összhangja alapján az emberek képességei mind szabadabban bontakozhassanak ki. Ezt kell segítenie nemcsak a nevelésnek, hanem az oktatásnak is, és nagyobb lehetőséget kell adni a tanulóknak ahhoz, hogy érdeklődésüknek megfelelő irányban szerezzenek az átlagosnál mélyebb, alaposabb ismereteket,* hogy képességüknek, hajlamaiknak megfelelően válasszanak pályát. Az elvekben egyetértünk, a megoldáson vitatkozunk.

Jelenleg az általános iskolák és a gimnáziumok *csak* a mindenkire *kötelező tanítási időn túl,* az úgynevezett tagozatos osztályokban adnak lehetőséget az átlagost meghaladó ismeretanyag elsajátítására. Ez a megoldás arra kényszeríti például a tagozatos osztályokba járó gimnazistákat, hogy csak az iskolapadokban heti 35—37 órát töltsenek. Súlyosbítja a dolgot az is, hogy leggyakrabban nem a tanuló választ az őt ismerő pedagógus segítségével, hanem a szülők — nem mindig megalapozott — ambíciója dönt. Az ilyen osztályokba járó tanulók aránya egyébként is alacsony, otthoni tanulási körülmé-

nyeik is általában jobbak az átlagosnál. Mindezért a differenciált oktatás kiépítését más úton kívánjuk megközelíteni.

Javaslataink között szerepel, hogy *a mindenki számára kötelező, csökkentett tananyag mellett gondos előkészítéssel vezessük be fokozatosan a kötelezően választható,* fakultatív *tárgyak rendszerét* az általánosan képző iskolákban, előbb a gimnáziumokban, ha pedig majd tapasztalataink és a feltételek is megfelelőek lesznek, akkor az általános iskolák 7—8. osztályaiban.

A gimnáziumokban az ilyen módon választható tárgyak egyeseknek az egyetemi-főiskolai továbbtanulásra való felkészülést, másoknak — a tovább nem tanulóknak — a pályaválasztást könnyíthetik meg.

Látszólag nem lényeges kérdés, de mert elvi jelentőségű, azért megemlítem, hogy a gimnáziumokban a második osztálytól látszik célszerűnek a fakultatív tárgyak oktatásának bevezetése, mert akkor már nemcsak a szülők kívánságára, hanem a diák saját érdeklődésére és tanárainak tanácsára is jobban lehet alapozni.

E kérdéssel kapcsolatban — ha vázlatosan is — szólni szeretnék *a tehetség értelmezéséről,* annál is inkább, mert e fogalomhoz sok idejét múlt, végiggondolatlan, elavult nézet tapad.

Úton-útfélen halljuk, és tegyük hozzá, mi magunk is gyakran mondjuk azt, hogy: „a tehetséges gyerek menjen egyetemre" — ezzel tehetségesnek mondva mindenkit, aki szellemi pályára alkalmas, s akaratlanul tehetségtelennek bélyegezve azt, aki más hivatást választ.

Vagyis „a tehetséges fiatal" gyakran egyenlő azzal, aki elméleti téren különb társainál, akinek az ún. szellemi foglalkozásokhoz szükséges képességei fejlettebbek az átlagosnál. Ezt a felfogást meg kell változtatnunk, mert nem igaz. *A tehetség fogalma csak akkor teljes, ha*

azt az emberi munka egészére, mind az elméleti, mind a gyakorlati tevékenységkörök szerteágazó készségeire egyaránt vonatkoztatjuk.

A munkavégző hozzáértése, a munka társadalmi értéke, a létrehozott alkotás, a munka minősége lehet csak az értékmérő, hiszen a társadalomnak egyformán szüksége van kiváló gyakorlati, technikai érzékkel rendelkező emberekre és tudósokra, művészekre.

Az egyéni képességek és a helyesen értelmezett tehetség kibontakozását gátolja az, hogy a tanulók értékelésében jelenleg túlzott szerepe van a szorgalommérésben egyébként jelentős *átlagosztályzatnak*. Tudomásul kell venni, hogy az emberek — a fiatalok is — az élet egyik területén átlagos, a másikon átlagon felüli, a harmadikon pedig esetleg csak átlag alatti teljesítményre képesek. Értékelési rendszerünknek elsősorban arra kell ösztönöznie, hogy a fiatalok átlagon felüli, a társadalom és önmaguk számára is hasznos képességeiket fejleszszék ki. Ez nem mond ellent annak a törekvésünknek, hogy a sokoldalú, teljes ember kibontakozását segítsük elő. Egyebek között ezért javasoljuk, hogy *az érettségi vizsgák átlagosztályzata ne számítson az egyetemi felvételeknél.*

Hosszú ideje, a kongresszust megelőzően és a Központi Bizottság mai ülését előkészítő vitákban is sokat foglalkoztunk *a fizikai dolgozók gyermekei továbbtanulásának arányával,* a munkás- és parasztszármazású fiatalok középiskolai és egyetemi-főiskolai iskoláztatásának kérdésével. A jelenlegi helyzetről számot ad az előterjesztés. Itt erről most csak annyit: ha az 1962-t megelőző gyakorlat szerint a kétkezi dolgozók gyermekeihez számítanánk a munkásokból lett értelmiségiek továbbtanuló gyermekeit, az így kialakult arány az egye-

temeken, főiskolákon megközelítené a 60%-ot, a középiskolákban pedig azt is jóval meghaladná.

Kimondva és kimondatlanul ma is vita folyik arról, hogy helyes volt-e tíz évvel ezelőtt eltörölni a tanulóknak a szülők eredeti foglalkozása szerinti kategorizálását, megszüntetni a munkás- és parasztszármazású gyerekek beiskolázási arányának előírását és adminisztratív úton való biztosítását a középiskolákban és a felsőoktatási intézményekben.

Némelyek szerint ragaszkodni kellett volna ahhoz, hogy a szülőket 1938-as vagy 1945-ös foglalkozásuk alapján különböztessük meg. Aki így vélekedik, nem számol azokkal *a mélyreható változásokkal,* amelyek *országunk társadalmi-szociális szerkezetében* bekövetkeztek. A felszabadulás óta eltelt évtizedek alatt *munkások és parasztok tízezrei váltak értelmiségiekké, vezetőkké.* A mai szellemi foglalkozásúak egynegyede eredetileg munkás vagy paraszt volt. Ha számba vesszük azokat is, akik maguk ugyan nem, de akiknek szülei voltak fizikai munkások (vagy ma is azok), akkor a szellemi dolgozóknak mintegy 75%-a rekrutálódott a munkásságból, illetve a parasztságból.

Olyan új nemzedék nőtt fel, amely már rendszerünk neveltje, sőt itt van nyomunkban a mai és a következő nemzedék is, amely már a szocialista építés korában született. Az intellektuálisan kedvezőbb körülményeket nyújtó családok nem alkotnak intézményesített kulturális monopóliumot élvező kiváltságos réteget. Az egyes társadalmi csoportok közötti különbségeket tehát súlyos hiba lenne osztályellentétekként értelmezni.

Ugyanakkor tény az is, hogy bár hazánkban felszámoltuk a kulturális monopóliumot, *de az iskoláztatásban még nem tudtunk mindenki számára az egyenlő jogok-*

hoz egyenlő feltételeket biztosítani. Ennek megteremtéséhez sok munka, hosszú idő kell.

A munkás- vagy parasztcsaládok jó része kulturálisan igényesebbé vált. Ennek ellenére ma még általában nem tud ugyanolyan művelődési igényeket ébreszteni gyermekeiben, s ha tud is, nem segíthet nekik a tanulásban úgy, mint egy magasan kvalifikált értelmiségi család, amelyben a szülők számára a továbbtanulás magától értetődik; ahol ők maguk mindenféle támogatást meg tudnak adni, és ahol a szülők arra is képesek, hogy ennek érdekében — sajnos nemegyszer a gyermekek hajlamától függetlenül is — rendkívüli anyagi terheket is vállalva különórákon taníttassák őket. Mindez kétségtelen előny az iskoláztatás szempontjából, még akkor is, ha más tekintetben, például az életben való helytállásra nevelésben, a társadalmi gyakorlat megismerésében, megértésében a fizikai dolgozók gyermekeinek adottságai sokszor jobbak, egészségesebbek. Itt jegyzem meg: amennyire helyénvaló, hogy szabad utat biztosítunk az értelmiségi családokból származó, szellemi pályára alkalmas gyermekek továbbtanulásához, annyira alaptalan, ha értelmiségi szülők családi tragédiának tekintik gyermekeik szakmunkásként való elhelyezkedését. Ezzel gyermeküknek is ártanak, akinek éppen a boldogulását akarták előremozdítani.

Kétségtelen, hogy egész társadalmi életünk fejlődése — a szellemi és fizikai munka közötti lényeges különbségek csökkenése, a kulturális forradalom, a tudatos társadalmi aktivitás, a szocialista demokrácia további kibontakozása — mind-mind azt eredményezi, hogy tovább javulnak és egyenlővé válnak a fizikai dolgozók gyermekei továbbtanulásának feltételei.

A társadalmi csoportok között meglevő különbségek csökkenését, kiegyenlítődését azonban általában sem te-

kinthetjük spontán, automatikus folyamatnak. *A fizikai dolgozók szellemi munkára tehetséges gyermekeinek továbbtanulásához szükséges feltételek javításában sem hagyatkozhatunk az ösztönösségre, a társadalmi fejlődésre „általában". Sokkal több ösztönzést és segítséget kell adni a fizikai dolgozók gyermekeinek,* hogy azok mind többen jelentkezzenek középiskolába, főiskolára és egyetemre, és eredményesen helytálljanak. Minden szükségeset és minden lehetőt meg kell tenni továbbtanulási arányuk növelésére, a meglevő különbségek csökkentésére. Támogatnunk kell azokat a gyermekeket, akik művelődésbeli hátrányokkal indulnak. Meggyőződéssel állíthatjuk, hogy a munkás- és parasztgyerekek közt arányosan is legalább annyi elméleti munkára alkalmas tehetség van, mint az értelmiségi családban születők között.

Előterjesztésünk több javaslatot tartalmaz azokról a hosszabb-rövidebb távon ható feladatokról, amelyek a fizikai dolgozók gyermekeinek továbbtanulásra történő felkészítését szolgálják majd.

Vannak, akik vitatják és nem tartják lényegesnek a ma is létező *társadalmi akció*kat. Senki sem gondolt és nem is gondol arra, hogy ezek az akciók felmentik az államot tennivalói alól.

Meggyőződésünk azonban, hogy ma még — s előreláthatólag hosszú ideig — szükség van a társadalom segítségére. Termelőszövetkezetek, vállalatok kollégiumi férőhelyeket gyarapító akcióira, társadalmi ösztöndíjakra, a segítés más, új és bevált formáira. Mindezeket nagyra értékeljük — ahogyan az egyetemi hallgatók külön foglalkozásait, korrepetáló, levelező és személyes segítséget nyújtó akcióját is. Ne gondoljuk azt, hogy ez a tevékenység egyoldalú: annak a fejlődését is előmozdítja, aki a segítséget nyújtja. Ezek a mozgalmak a ben-

nük részt vevő egyetemi és főiskolai fiataloknak egyúttal alkalmat adnak a közösségi cselekvésre, a használni akaró, értelmes életre, iskoláivá válnak az emberségre nevelésnek.

III

Az iskola az oktatást csak a neveléssel, az emberformálással együtt végezheti hatékonyan. Az iskolai nevelés kérdéseivel előterjesztésünk részletesen mégsem foglalkozhat. Feladatunk ennél kevesebb volt: oktatási rendszerünk problémáinak vizsgálata. Pártunknak az ifjúság neveléséről van munkaprogramja — a Központi Bizottság ifjúságpolitikai határozata —, amelynek megvalósítása változatlanul egyik fontos feladatunk.

Mindezért most az ifjúság nevelésének az iskolával közvetlenebbül összefüggő kérdései közül érintenék néhányat.

Kétségtelen, hogy az ifjúság arculatát a család és az iskola mellett egyre több tényező befolyásolja. Ezek között az utóbbi években növekszik *a tömegkommunikációs eszközök befolyása,* s ezzel a jelenleginél is jobban kell számolnunk. (Egyébként: erre is mindig tekintettel kell lenniük a televízió, a rádió vezetőinek. Ne csak a negatív hatások kiküszöbölését tűzzék ki célul, hanem — az értékes munkát végző iskolatelevízió és iskolarádió tapasztalataira is építve — fokozottabban használják ki azokat az új lehetőségeket, amelyek révén a legkorszerűbb ismereteket közvetíthetik a legkorszerűbb módszerekkel, a legkiválóbb pedagógusok és tudósok segítségével, a legtávolabb eső tanyai iskolák tanulóinak és tanítóinak is.)

Az információk gazdag áramlása nem csökkenti az is-

kola szerepét, sőt talán növeli is: elsősorban az iskola tehet sokat a differenciálatlan információ-áradat „rendbetételéért", az iskolának kell pozitív tartalmakat felerősíteni, beépíteni a tanulók ismeret- és érzelemvilágába. A pedagógusoknak számolniuk kell azzal is, hogy az információ-gazdagság problémákat is okoz, amelyek megoldásában az iskolának is okosan kell segítenie.

Az ifjúságban mindig ott feszült a tennivágyás, az a sajátosság, hogy *közösséget keres, tenni akar*. Kérdés, hogy tudunk-e megfelelő feladatot adni a fiataloknak az ifjúsági szervezetekben és az iskolai közösségekben? Nem mindenütt és nem eléggé.

És ha nem tudjuk számukra a pozitív, alkotó tettek lehetőségét biztosítani, ha nem tud az aktivitáshoz megfelelő körülményeket, megfelelő közösségeket nyújtani az iskola, a KISZ, ha nem érzik magukat otthonosan a családban, akkor egyeseknél megteszi ezt a galeri. És az is előfordul, hogy igazi közösségek híján a fiatalok befelé fordulnak, privatizálódnak, individualista célokban keresik életük „célját".

Abból a lenini tanításból kell kiindulnunk, hogy *„a kommunizmust nem lehet csak tankönyvekből elsajátítani"*, ehhez a társadalom életében — és ebbe tartozik az iskola is — való *tevékeny részvételre, gyakorlati tapasztalatokra van szükség*. A mai és még inkább a jövendő társadalom az embertől nemcsak önállóságot követel, hanem nagyobb felelősséget és helytállást is. Ahhoz, hogy akár a termelésben, akár a társadalmi-politikai élet bármely más területén önálló, dönteni tudó fiatalokat tudjunk nevelni, ki kell alakítani bennük — s ezek csak közösségi munkában alakulhatnak ki — az értelmes célokért belülről vállalt fegyelmet, a közösség ügyéért magától értetődően vállalt szolgálatot és a közösségi munka semmi mással nem pótolható örömét.

Politikai nevelési gondjainkról szólva —. anélkül, hogy ezek jelentőségét eltúloznánk — számolnunk kell jelenleg, és úgy gondolom, még jó ideig, a múltból ittmaradt nacionalizmussal, sovinizmussal, s a tőkés világból ma érkező egyéb antihumánus, antiszocialista ideológiák hatásaival, másrészt anarchista, „balos" türelmetlenséggel is. Ezek az ideológiák hatással lehetnek az ifjúság kisebb-nagyobb csoportjaira is.

Vértezzük fel jobban ifjúságunkat az ellenséges eszmeáramlatok, a tudatos zavarkeltés mai formáival szemben. Ennek elengedhetetlen feltétele, hogy *reális, valós képet adjunk ifjúságunknak társadalmunkról.*

Készítsük fel jobban a fiatalokat az élet nehézségeire. Politikai nevelőmunkánkban a tanulók életkori sajátosságainak megfelelően *szólni kell társadalmunk tényleges gondjairól*, ellentmondásairól. Nem lehet, hogy tananyagaink örömünnepek sorozatának mutassák épülő szocialista világunkat. Mert ha azután fiataljaink mindennapi életükben nemcsak örömünneppel találkoznak — hanem szinte „naptári rendben" a többséget kitevő dolgos hétköznapok gondjaival —, akkor elveszíthetjük hitelünket. Ha ellentmondásmentesnek hirdetjük világunkat, akkor lefegyverezzük önmagunkat.

Arra sem tanítjuk meg eléggé a *fiatalokat*, hogy *büszkék legyenek rendszerünkre*, eddigi eredményeinkre, örüljenek annak, hogy a mai korban és a mi rendszerünkben élnek. Talán ezért is van, hogy egy részük ha nemzeti büszkeségről van szó, kizárólag 1848-ra gondol, és ha forradalmiságról van szó, csak barikád-harcra.

A továbbiakban röviden a *világnézeti oktatásról-nevelésről* szeretnék szólni. *Kétségtelen eredményeink* tudatában most inkább a fogyatékosságokat, *tennivalókat* jelzem.

Úgy gondoljuk, az eddigieknél nagyobb eredménye-

ket kell elérnünk abban, hogy az iskolai tananyag egésze marxista világnézetünket közvetítse az oktatás minden fokozatában. Az a törekvésünk, hogy az oktatásban érvényesítsük világnézetünk emberformáló hatását, ma még csak részben érvényesül.

A középiskolák egy részének negyedik osztályában bevezetett *Világnézetünk alapjai* című tantárgyat, amelynek egyik alapvető célja, hogy a tantárgyak világnézeti jellegű következtetéseit általánosítsa, és segítsen a fiataloknak egy egységes marxista világkép kialakításában — alacsony hatásfokkal oktatják. Pedagógusainknak egyrészt az eddigieknél jobban fel kell tárniuk az egyes tantárgyakban rejlő világnézeti tartalmat, másrészt a Világnézetünk alapjai tananyagának is közelebb kell kerülnie társadalmi életünkhöz, mai társadalmi valóságunkhoz, jobban választ kell keresnie és találnia a ma kérdéseire, jobban kell ösztönöznie a gyakorlati aktivitásra, a társadalmi elkötelezettségre.

*Az egyetemeken, főiskolákon folyó marxizmus-oktatás*nak a jelenleginél jobban figyelembe kell vennie az adott intézmény jellegét. Oktatásunk az esetek egy részében elvont tételek, törvények tanítására korlátozódik, s meggyőző ereje, nevelő hatása alacsony. A túlterhelő — esetenként egy-egy félévben az ezer oldalt is jóval meghaladó és csak vizsgára bemagolható — tananyagok helyett a ma problémáihoz közel álló marxista gondolatnak kell további hangsúlyt kapnia egyetemi, főiskolai világnézeti oktatásunkban is.

A marxizmus—leninizmusnál izgalmasabbat, cselekvésre ösztönzőbbet, a történelemre nagyobb hatású eszmét nem alkotott még az emberiség. Nem engedhetjük meg, hogy egyesek szürke vizsgaanyaggá sápasszák.

Az oktatás és a nevelés történelmi eredményeit a pedagógusok áldozatkész, jó munkája nélkül nem tudtuk volna elérni. Pártunk bízott a pedagógusokban, és bízton támaszkodik ma is rájuk. Javíthatjuk mi az oktatás tartalmát, szervezetét, az anyagi ellátás színvonalát — az oktatás-nevelés középpontjában mégis a pedagógus marad.

A szocialista társadalom felépítéséhez *szakmájukat magas szinten művelő, önállóan gondolkodó, magukat is továbbképző, a feladatokat fegyelmezetten megoldó, szocialista elkötelezettségű pedagógusokra van szükség.* A nevelés és a politika sohasem volt egymástól független. A nevelésben — mondja Makarenko — a pedagógus politikai hitvallása fejeződik ki. Éppen ezért alapvető érdekeink fűződnek ahhoz, hogy a társadalmi céljainkkal érzelmileg, értelmileg azonosuló pedagógus megbecsült embere legyen társadalmunknak. *Becsüljük meg külön azokat a pedagógusokat, akik az oktató-nevelő munkát szélesen értelmezik, és egyaránt munkásai a közoktatásnak, a köznevelésnek és a közművelődésnek.*

Az a lenini tanítás, hogy *„a nevelőt a szocialista társadalomban olyan magasra kell emelnünk, amilyen magasan a burzsoá társadalomban soha nem volt és nem is lehetett"*, ma is érvényes, s mindenkinek — nemcsak országosan, hanem helyileg is, mindenütt — tennie is kell ezért.

Nevelni csak az tud eredményesen, akinek tekintélye van — és tekintélyt rendelettel nem lehet adni. *Ez függ a pedagógus személyiségétől, de függ attól is, hogy milyen viszonyok közt dolgozik;* a fiatalok is megérzik, hogy *mennyire becsülik és tisztelik a pedagógusokat feletteseik.* Ezért fontos, hogy minden illetékes párt- és

állami funkcionárius gondosan, figyelemmel és lelkiismeretesen foglalkozzék azokkal, akikre társadalmunk az ifjúság nevelésében döntő feladatokat bíz. Egyes sajtóorgánumok nemegyszer — jót akarva is — lekicsinylően vállon veregetik őket, mintha a pedagógust pusztán anyagi gondjai érdekelnék, mintha hiányozna belőle a hivatástudat. Nagyon lényegesnek tartjuk a pedagógusok anyagi körülményeinek továbbjavítását, de a pedagógusokkal kapcsolatos egész szemléletünkön is van igazítanivaló. Továbbra is folyamatosan javítani kell életés munkakörülményeiket. Többek között a heti óraszám csökkentésére vonatkozó kormányhatározat végrehajtásával, túlterhelésük csökkentésével. Tökéletesíteni kell a pedagógus pályázati rendszert, és határozottan fel kell lépnünk a protekciózás ellen.

A pedagógusok lebecsülését tükrözi, hogy *munkájukat olykor bürokratikusan szabályozzuk.* Például előírjuk — nem pedig ajánljuk —, hogy mennyi időt kell fordítani a tanításban az új ismeretekre, a megtanultak begyakorlására, az ismétlésre, függetlenül attól, hogy milyen az osztály, amelyet tanítanak, nevelnek, milyen kérdések merülnek fel tanítás közben stb. Az oktató-nevelő munka ennek következtében sablonossá válik, és ezt a sablont védik, erősítik gyakran az iskola vezetői és a szakfelügyelők is, az ettől való eltérést pedig égbekiáltó bűnnek tartják. Holott az igazán jó nevelő a rutinmunkát kerülő, kezdeményező egyéniség. Tapasztalataink szerint az önálló alkotómunka lehetőségének hiánya miatt legalább annyian hagyják el a pedagóguspályát, mint a nagyobb fizetésért. Mindent el kell követnünk azért, hogy az iskola a szakmájukat értő, szerető, nevelő-egyéniségeket ne idegenítse el, hanem vonzza őket, képességeiknek ne elfojtója, hanem kibontakoztatója legyen.

Javasoljuk, hogy az előírt pedagógiai, tantárgyi, tantervi célok eléréséhez adjanak nagyobb önállóságot, szabadságot a tanárnak, tanítónak. Nem a követelményeket akarjuk „szabaddá" tenni, azok meghatározása nem a pedagógusok dolga, hanem a művelődésügyi kormányzaté, de *szabadabban választhassák meg a nevelők a tantervi célok eléréséhez legjobban megfelelő eszközöket, módszereket.*

Gondoskodnunk kell arról, hogy *a pedagógusokat* vonzó formában *képezzék tovább*, bízzuk ezt szakmájuk legkiválóbb művelőire, s használjuk fel jobban a tudományos intézetek, egyetemek és főiskolák, a tömegkommunikációs eszközök — így például az iskolatelevízió — lehetőségeit is. Iskolarendszerünk korszerűsítése sok tekintetben azon áll vagy bukik, hogyan *gondoskodunk* a több tízezer tanár, tanító továbbképzéséről.

Az iskolai élet fejlődése attól is függ, hogy *a tantestületek mennyire formálódnak valódi alkotói, nevelői közösségekké.* Valódi pedagógus-közösségek nélkül igazi gyermekközösségeket sem teremthet az iskola. És nem lehet jó közösséget formálni abban az iskolában, amelyben a pedagógus emberi kapcsolatai és élete nem a szocialista közösség normái szerint alakul, amelyben a nevelőnek nincs módja az iskola életét meghatározó kérdésekben véleményét hallatni, és befolyásolni az iskolában születő döntéseket.

Ezért kívánjuk *bővíteni a pedagógus-közösségek, -testületek jogait.* Lehessenek és legyenek ott az iskolai munka megtervezésekor, nyilatkozhassanak minden olyan nevelési kérdésben, amelyről az iskola önállóan dönthet.

Széles körű vita folyt az iskolai demokratizmus fejlesztésével kapcsolatban *az igazgatók kinevezésének módjáról.* A vitában néhányan arra tettek javaslatot,

hogy az iskolák igazgatóit a tantestületek választják. Mi azzal értünk egyet — ami egyébként a többség véleménye is —, hogy az igazgatót az állam nevezze ki az iskola élére. Ugyanakkor biztosítani kell, hogy az iskolavezetésre legalkalmasabbak kapjanak megbízatást. Ezért kell nagyobb figyelmet fordítani arra, hogy *az állami szervek* az általuk jelölt személy esetében mindig *kérjék ki előzetesen a nevelőkollektíva véleményét*, ezt a véleményt érdemben fontolják meg, és olyan igazgatókat nevezzenek ki, akik képesek a tantestületnek mint kollektívának a vezetésére.

Vita volt *az igazgatók határozott időre történő kinevezéséről* is. Az előterjesztés emellett foglal állást. Vannak, akik ebben a javaslatban az igazgatói munka leértékelését, a vezetői munka folytonosságának veszélyeztetését látják. A meghatározott időtartamra szóló megbízás nem jelenti azt, hogy lejártával a jó igazgatónak el kell távoznia az iskola éléről. A meghosszabbítás akárhányszor megismételhető, sőt a jó igazgató esetében kívánatos is. Ugyanakkor ne legyen nehéz az igazgató számára az sem, ha a meghatározott időre szóló kinevezés lejárta után ebből a nehezebb, fárasztóbb, sok adminisztratív munkával terhes beosztásból visszatér a tanításhoz; ne legyen ez degradáló rá nézve, ne jelentsen számára presztízsveszteséget.

A pedagógusmunka önállóbbá tételéhez, az ifjúság neveléséhez *a pedagógiai tudománynak* sokkal nagyobb segítséget kell adnia. A hazai neveléstudomány mindenekelőtt neveléscentrikus legyen, mindenekelőtt a pedagógus munkáját segítse, általánosítsa a meglevő gazdag tapasztalatokat, és támaszkodjon sokkal bátrabban a gyakorló pedagógusokra. A pedagógia élő emberekkel foglalkozó tudomány, és valódi, élő iskolai közösségekkel kell kapcsolatba kerülnie. A pedagógiának arra is

ügyelnie kell — éppen az életközelség követelménye alapján —, hogy ajánlásai kidolgozásában, az oktató-nevelő munka továbbfejlesztésére vonatkozó javaslataiban ne csak az „éliskolákat", hanem iskoláink átlagát is tartsa szem előtt.

V

Biztosítani kell terveink, elképzeléseink megvalósításának anyagi feltételeit. Az oktatásügy fejlesztése az eddigieknél nagyobb anyagi eszközöket igényel. Előterjesztésünk javasolja, hogy folyamatosan nagyobb részt juttassunk a nemzeti jövedelemből oktatási beruházásokra, s növeljük a fenntartási költségekre fordított eszközöket is. Csak így tehetjük képessé oktatásügyünket arra, hogy megfeleljen a társadalmi követelményeknek. A korszerű oktatás nagy anyagi eszközöket igényel, mégis olyan távlati beruházás ez, amely nélkül a magyar népgazdaság fejlesztése, társadalmunk fejlődése elképzelhetetlen.

A szakemberképzés egyike azoknak a tényezőknek, amelyek az ország gazdasági és tudati fejlődését meghatározzák. Főként a színvonalemelésre kell nagy gondot fordítanunk mind a képzésben, mind a továbbképzésben: mindenütt az ember a legfőbb társadalmi termelőerő, de ez még nagyobb hangsúlyt kap egy olyan nyersanyagszegény országban, mint hazánk. Csak a kor követelményeinek megfelelő ismerettel és műveltséggel rendelkező szakemberek képzésével és továbbképzésével biztosítható a modern technika felhasználása és fejlesztése, és ezen keresztül a nemzeti jövedelem, az életszínvonal gyors ütemű emelése.

Oktatásügyünk társadalmilag indokolt továbbfejlesztésénél mindenekelőtt a már megérett és a további fejlődést is alapvetően meghatározó feladatokra kell erőnket koncentrálnunk. Ezek:

A szocializmus építésével, a növekvő ismeretekkel összhangban *korszerűsítenünk* kell oktatásunk tartalmát és módszereit.

Erőnket elsősorban a fiatalok szocialista személyiségét és alapvető műveltségét meghatározó *általános iskola* fejlesztésére, valamint a munkásosztály zömét nevelő *szakmunkásképzés* színvonalának emelésére kell fordítanunk. Minden szinten javítanunk kell a népgazdasági igényeket jobban figyelembe vevő *szakemberképzést*, és a jelenleginél hatékonyabbá kell tenni a szakemberek *továbbképzését.*

A fejlesztés folyamatán belül gyors, határozott, alapos *intézkedéseket kell hozni a túlterhelés csökkentésére;* a túltengő lexikális és egyben irreális követelmények helyett a gondolkodásra nevelő oktatást kell érvényre juttatni.

És végül: úgy tekintse és *becsülje a társadalom* a pedagógust, a nevelőt, mint a szocialista nevelés legfőbb zálogát, aki a maga munkájával elsődlegesen határozza meg az iskola mai és így a társadalom holnapi arcát.

Az oktatásügy fejlesztése, céljaink megvalósítása természetesen nem történhet egyik napról a másikra, *egyetlen nekifutással megoldani nem lehet.* Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy óvnunk kell *az iskolai munka stabilitását.* Az 1961-es reformnál abban is hibát követtünk el, hogy mindent túl gyorsan, egyik évről a másikra akartunk megoldani, és abban is, hogy nemegyszer nyugtalanságot, bizonytalanságot szültek a különböző át nem gondolt intézkedések. Ugyanakkor a

most szükséges változtatásokat — az átmeneteket biztosítva — dinamikusan kell megvalósítanunk.

Stabilitás és dinamizmus, megőrzés és továbbfejlesztés egységét igényli realitásérzékünk is. Szigorúan realisztikus célokat szabad csak megfogalmaznunk — olyanokat, amelyek teljesíthetők. Nem lehet megengedni, hogy irreális célok tükrében társadalmunk kudarcnak értékelje azt, ami jelentős eredmény.

A sokoldalú vizsgálat alapján reális javaslatokat terjesztünk elő azzal a céllal, hogy korszerűsítsük a magyar oktatásügyet, ezzel is erősítsük a szocialista kultúra pozícióit, a munkáshatalom művelődési és műveltségi bázisát.

Ifjúságunk oktatása, nevelése mindenekelőtt *társadalompolitikai ügy.* Iskoláinkban csaknem kétmillióan tanulnak. Mégis, amikor oktatásügyünk helyzetét vitatjuk, nemcsak róluk — a diákokról, a tanulókról — van szó, és nem is csupán a közvetetten érintett további milliókról, hanem társadalmunk jövőjéről. Ezzel a felelősséggel kell állást foglalnunk és ezzel a felelősséggel kell dolgoznunk.

Kérjük a Központi Bizottságot, hogy az előterjesztett javaslatokat vitassa meg, és hozzon oktatásügyünk további fejlesztésének irányát megszabó határozatot.

ACZÉL GYÖRGY

ZÁRSZÓ AZ MSZMP KB JÚNIUS 15-I ÜLÉSÉN

Tisztelt Központi Bizottság!

Tisztelt Elvtársak!

A Központi Bizottság vitájában e két napon 23 elvtárs mondta el véleményét. Valójában azonban ennél többen fejtették ki gondolataikat, javaslataikat: első, kritikai elemzést összefoglaló anyagunkhoz a Központi Bizottság 73 tagja írásban küldte el észrevételeit.

Ez a nagyfokú figyelem már az előkészítés idején és a kétnapos vitában is azt tanúsítja, hogy pártunk, a Központi Bizottság az oktatásügyet fontos társadalmi, politikai kérdésnek tekinti.

Az érdeklődés, az aktivitás az egész munka során igen nagy volt. Kaptunk biztatást: az érett, kimunkált feladatok megvalósításához határozottan, haladéktalanul lássunk hozzá; de intettek, figyelmeztettek is bennünket, hogy a kellően át nem gondolt, elhamarkodott lépésektől megóvják oktatásügyünket. Sok elemzés, vita után jutottunk el oda, hogy — s ezt a Központi Bizottság mostani ülése is bizonyította — a helyzet megítélésében és a feladatok kijelölésében egyetértés és egység van.

Ez a segítőkészség nemcsak azért örvendetes, mert a kollektív munka lehetővé tette a határozat gondos elő-

készítését, hanem mert azzal biztat, hogy mindenki sajátjának érzi majd, ami a végrehajtás sikerének is egyik biztosítéka.

OKTATÁSI RENDSZERÜNK STRUKTÚRÁJÁRÓL

Milyen legyen a fejlesztés koncepciója? A vizsgálat során e kérdésben volt a legszenvedélyesebb vita. A Központi Bizottság tagjai és a szakemberek egyetértettek azzal, hogy iskolarendszerünk struktúráján ne változtassunk, a jelenlegi szervezeti keretek között fejlesszük tovább.

A vita tehát eldőlt. Kimondhatjuk: most nem szervezeti, hanem mindenekelőtt *tartalmi, minőségi fejlesztésre* van szükség, másra most nem vállalkozhatunk. Legszívesebben így mondanám: „ez most a legtöbb", mert nem kevés, amit elhatároztunk: a kitűzött célok megvalósítása jelentős erőfeszítéseket követel mindannyiunktól.

Ugyanakkor haladéktalanul hozzá kell kezdenünk annak megvizsgálásához, szükséges-e egy későbbi időpontban iskolarendszerünk szervezeti keretein változtatnunk. Ha bebizonyosul, hogy új struktúrára kell áttérnünk, akkor az anyagi, személyi feltételek számbavételével kell döntenünk bevezetésének időpontjáról, s tudományos kísérletek, vizsgálatok segítségével a lehetséges variációk közül a legmegfelelőbb forma kialakításáról.

Mostani döntésünk a reális lehetőségek számbavételén alapul. Az előkészítés, a feltárás szakaszában az volt a feladat, hogy a fejlesztési lehetőségekre való tekintet nélkül mérjük fel a valóságot, vegyük számba a fogyatékosságokat. A programot meghatározó szakaszban már

a reális lehetőségekkel számolva kellett kidolgozni javaslatainkat. Ezt a józan megfontoltságot továbbra is meg kell tartanunk.

Nézzük meg a fejlesztés anyagi feltételeit egy kicsit részletesebben, mindjárt kitűnik, hogy tervezetünk célkitűzéseinek megvalósításához is az eddigieknél lényegesen több anyagi eszközre, nagyobb erőfeszítésre van szükség. A gazdasági szakértők kiszámították, hogy 1985-ig mintegy — 1968-as árszinten számolva — 50 milliárd forintot kell felhasználni. Ez az időszak — a mostanit is beleértve — három ötéves tervet ölel fel. A IV. ötéves tervben 11,5 milliárd forintot fogunk beruházni. Az ötödik ötéves tervben a mostani volumennek kb. 40—50%-os növelésére van tehát szükség, majd a következőkben ennél még jelentősebb emelésre kell hogy sor kerüljön. A gazdasági irányító szervek véleménye szerint ez az elképzelés reális.

AZ ÁLTALÁNOS ISKOLA TOVÁBBFEJLESZTÉSÉRŐL

A hozzászólások szinte mindegyike foglalkozott az általános iskolai oktatás-nevelés továbbfejlesztésével. A Központi Bizottság vitája megerősítette: most és a következő években a legfontosabb feladat az alapozó iskola továbbfejlesztése.

A felszólaló elvtársak egybehangzóan állapították meg: iskolarendszerünk fejlesztésében minden további lépés attól függ, mennyire sikerül az általános iskola színvonalát emelni. A hozzászólók más-más oldalról közelítették meg a témát, de azonos következtetésekre jutottak: alapvető feladatunk *az általános iskola továbbfejlesztése.* A szocialista kultúrpolitikának épp az az egyik legfőbb jellemző vonása, hogy a széles tömegek

művelődését szolgáló intézmények fejlesztését tekinti elsődleges feladatának, jól tudva, hogy az igazi, a szocialista kultúra ezen, a tömegek műveltségén alapul. A továbbfejlesztés fő vonaláról szólva az elvtársak egyetértettek azzal, hogy minden általános iskolában növelnünk kell az oktatás-nevelés színvonalát, és ugyanakkor fokozatosan törekedjünk *az iskolák közötti színvonalbeli különbségek kiegyenlítésére.* El kell érnünk, hogy az általános iskola valóban „általános" legyen. Abban az értelemben is, hogy mindenki számára lényegében azonos művelődési lehetőséget nyújtson, s eltérő feltételei ne okozzanak különbséget az alapfokú műveltség megszerzése során. Ezért a rosszabb helyzetben levő intézmények személyi és tárgyi feltételeinek javításával kell csökkenteni az iskolák közötti nagy színvonalbeli eltéréseket. A jelenlegi keretek adta lehetőségeket, belső tartalékainkat sem használtuk ki még eléggé, s egy elsietett szervezeti reformmal tovább növelnénk az iskolák közötti szintkülönbségeket.

Szó esett az *osztatlan iskolák helyzetéről* is. Még mindig nagy probléma ez. Az alsó tagozaton 83 000 gyermek, a korosztály kereken 16%-a olyan osztályokba jár, amelyekben egy tanító vezetésével két vagy több évfolyam tanul. A felső tagozaton 24 000-n járnak ilyen osztályokba, egy-egy korosztálynak mintegy 4%-a. Ezeket az iskolákat rövid idő alatt nem tudjuk teljesen megszüntetni, a megoldás — többek között — a településstruktúra függvénye. Úgy gondoljuk azonban, hogy a felső tagozatos osztatlan iskolákat 10—12 év alatt — például kollégiumok építésével — felszámolhatjuk, és csökkenthetjük az osztatlan alsó tagozatos osztályokba járó tanulók számát és arányát is. Mindez jelentős anyagi beruházást igényel. Számításaink szerint egyedül e kérdés megoldásához 2 milliárd forint szükséges, és ez

csak egyetlen példa annak illusztrálására, milyen erőfeszítésre van szükség az osztatlan iskolák felszámolására, csupán a felső tagozaton. De éljen bennünk az alkotó türelmetlenség, hogy — ha lehet — a teljes felszámolás időpontját előbbre hozzuk. Érdemes megvizsgálni, hogy a megyék különböző feltételek közepette helyi erőből, helyi szellemi és anyagi eszközökkel hogyan hozhatják előbbre ennek a tervnek a teljesítését.

A TANULÓK TÚLTERHELÉSÉRŐL

A vitában jelentőségének megfelelően — az előterjesztésben foglaltakat sokoldalúan kibontva — szóltak az elvtársak a tanulók túlterheléséről. Teljesen világos, hogy radikális lépésre kell elszánnunk magunkat. Már addig is, amíg kialakulnak az új tantervi koncepciók, cselekedni kell. Csökkenteni kell a tananyagot, mert a jelenlegi helyzet mind a tanulók, mind a pedagógusok szempontjából tarthatatlan. Még egyszer hangsúlyozom, nem kizárólag arról van szó, hogy sok felesleges adatot tanítunk és követelünk, hanem főképpen arról: a túlzott lexikalitás, az életben hasznosíthatatlan ismeretek fékezik az önálló gondolkodás, ítéletalkotás képességének kibontakozását. Azt is tudjuk, hogy könnyebb erről általánosságban beszélni, elveket kimondani, mint az ismeretek csökkentéséért a gyakorlatban valamit tenni. Mindenesetre nagyon higgadtan, körültekintően, de nagyon határozottan kell elvégezni a tananyagok átrendezését, csökkentését. Nem lehet szem elől téveszteni azt sem, hogy a túlterhelés nem csupán oktatásunknak abból a fogyatékosságából fakad, hogy az objektíve bővülő ismeretanyag lexikális teljességű tanítására ösztönöz, hanem egyéni „továbbfejlesztésről" is szó van.

Gyakori az áligényességből fakadó, magolásra és nem gondolkodásra sarkalló túlzó követelés; olykor pedig „egyszerűen" a tanítani tudással van baj. Ennek megszüntetésére két — látszólag egymásnak ellentmondó — törekvésünk van: egyfelől szeretnénk erősíteni az oktatók, a pedagógusok önállóságát a jelenleginél nagyobb szabadságot biztosítva a módszerek kiválasztásában, másfelől egységesíteni akarjuk a követelményrendszert.

Hogy lássuk, hogyan festenek ezek a feladatok, annak illusztrálására az egyetemi oktatásból hoznék fel példát. Adva van egy nagy egyetem azonos tananyagot oktató két tanszéke. Gyakorlatilag a hallgatóság is egyforma, hiszen névsor szerint osztják el őket a két tanszék között. Ennek ellenére az egyik tanszék csaknem 50%-át buktatja meg a fiataloknak, a másik pedig még 10%-át sem. Vagy tűrhetetlen liberalizmussal, vagy tűrhetetlen maximalizmussal, de mindenképpen káros szubjektivizmussal állunk szemben. A követelményekkel, de lehet, hogy az oktatási módszerekkel, esetleg az oktatni tudással is baj van.

Sem a tehetség, sem az önálló gondolkodás fejlesztésében nem tudunk előrelépni, amíg az ilyen jelenségeken nem változtatnak. Nem az önállóságot sértjük, ha az ilyen eseteknek jobban utánanézünk, és a szubjektivizmussal szemben fellépünk. Amíg egyik-másik egyetemen 90—100 oktatási egység egymástól függetlenül különböző követelményekkel fellépve végzi munkáját, amíg nem alakul ki jó együttműködés a tanításban, a nevelésben és még sok minden másban nemcsak a tanszékek, de az egyetemek között is, addig nehezen jutunk előre. A tévesen értelmezett önállóság egyik legfőbb akadálya az oktató-nevelő munka továbbfejlesztésének.

Az egyetemek állami és pártvezetésének, a miniszté-

riumoknak kötelességük, hogy rendszeresen figyelemmel kísérjék az egyetemeken folyó munkát, és akár liberalizmussal, akár maximalizmussal, vagy bármilyen jóakaratú, de szűklátókörű véleménnyel, vélt szakmai, partikuláris érdekkel találkoznak, igenis lépjenek közbe, harcoljanak a követelmények azonos szintjéért. A diploma értékének mindenütt azonosnak, egységesnek kell lennie, s ennek semmi köze az intézmények tényleges önállóságához.

A felsőoktatási intézményekkel kapcsolatban egyébként az előterjesztés nem tervezett lényeges változtatásokat, s a vitában sem hangzott el módosító észrevétel. Mindenképpen erősíteni szeretnénk az egyetemi-főiskolai oktatás eredményességét, javítani az alapozó oktatás színvonalát a túlzott specializációval szemben, s növelni az intézmények közötti kooperációt.

A SZAKMUNKÁSKÉPZÉSRŐL ÉS A SZAKKÖZÉPISKOLÁRÓL

A Központi Bizottság vitája azt mutatja, hogy a *szakmunkásképzés* alapvető kérdései tekintetében egyetértés van. Számunkra ez különösen megnyugtató, hiszen ez az a terület, ahonnan munkásosztályunk utánpótlását elsősorban kapja. Kiemelt helyen szerepelnek a szakmunkásképző intézmények azért is, mert a középfokú oktatás általánossá tételének szorgalmazása a 60-as évek elején nemcsak az általános iskolától vont el anyagi és szellemi erőket, hanem a szakmunkásképzéstől is. Ebben az időszakban csökkent a szakmunkásképzés társadalmi megbecsülése is. Ennek is szerepe van abban, hogy ma milyen gondjaink vannak — az egyik felszólaló elvtárs beszélt erről — az úgynevezett nehéz szakmák beiskolázásánál. Csak egyet lehet vele érteni: adjunk sokkal na-

gyobb anyagi és társadalmi megbecsülést a szakmunkás hivatásnak, különösen az úgynevezett nehéz szakmáknak és magának a szakmunkásképzésnek is!

Egyetértés alakult ki a szakközépiskola új képzési céljaival kapcsolatban is. Az elvtársak helyeselték, hogy az ipari, mezőgazdasági szakközépiskolák a jövőben szakmunkásokat képezzenek. Azonos álláspont volt abban is, hogy a szakközépiskolák mindegyik típusa a megfelelő szakmai irányú egyetemi-főiskolai továbbtanulásra készítsen fel; vagyis az egészségügyi az orvosi, a kereskedelmi és a közgazdasági szakközépiskola a közgazdasági, az ipari szakközépiskola a műszaki, a mezőgazdasági az agrár-felsőoktatási intézményekre.

Ami az ipari-mezőgazdasági szakközépiskolákban folyó szakmunkásképzést illeti, ezek az iskolák csak akkor tudnak szakmunkás-bizonyítványt adni, ha a megfelelő gyakorlat megszerzéséhez tantervi változtatásokkal időt biztosítunk. Számolnunk kell azzal, hogy a gyakorlati idő biztosítása akkor lesz lehetséges, ha csökkentjük — a közismereti és szakmai — elméleti tanulmányokra fordított időt.

Elhangzott a vitában, hogy a *szakmunkásképzésben* — történjék az akár a szakközépiskolában, akár a szakmunkásképző intézetekben — *az elméleti és a gyakorlati képzés közötti arány* 40, illetve 60% legyen. Úgy gondolom, ezt nem mondhatjuk ki ilyen határozottsággal, általános érvénnyel. A kőműves szakmában bizonyára több gyakorlatra s kevesebb elméletre van szükség, ugyanakkor az elektronikus műszerész esetében, valamint egy sereg más szakmában nagyobb az igény az elméleti ismeretekre.

A jövőben egészséges munkamegosztásra kell törekedni a szakközépiskolák és a szakmunkásképző intézetek között. Ezért is kell tisztáznunk az elkövetkezendő

időszakban, mely szakmák esetében történjen a képzés a szakmunkásképző intézetekben, s melyek legyenek azok — minden bizonnyal az elméletigényesebbek —, amelyekben a szakközépiskola vállalja a felkészítést.

Nagyon szűk szakmai ismereteket tanítani semmilyen szintű képzésben nem szabad, konvertábilis ismereteket kell tanítanunk. A gyorsan változó ismeretek nehéz helyzetbe hozzák a csupán szűk speciális tudással rendelkezőket, és népgazdaságunk méretei sem indokolják, de nem is bírják el a túl szűken kiképzett specialistákat. Nem taníthatjuk meg például a jövendő forgácsoló szakmunkását csak egy bizonyos gépen esztergálni, olyan alapismereteket kell adnunk, melyek birtokában a forgácsoló szakmák mindenikében dolgozó alapgépekhez szakértelemmel nyúlhat.

A szakoktatás irányításának kérdése két évtizede vissza-visszatérő probléma. Többféle megoldással is kísérleteztünk már. Volt időszak, amikor például minden szakmai középiskola a Művelődésügyi Minisztériumhoz tartozott. Később a szaktárcákhoz kerültek ezek az iskolák. Az irányítással kapcsolatos hozzászólások egyetlen, de döntő szempontból foglalkoztak e kérdéssel: hogyan tehető jobbá, hatékonyabbá az irányítás. Elfogadásra javasoljuk, hogy a munkaügyi miniszter a szakmunkásképzés egészére, vagyis az ipari, mezőgazdasági szakközépiskolákban bevezetésre kerülő szakmunkásképzésre is kapjon ágazati felelősséget.

A „TÚLKÉPZÉSRŐL"

Az előterjesztés is tartalmazta, a vita is kiemelte azokat az eredményeket, amelyeket a szakemberek képzésében elértünk.

Hosszú időn keresztül sok új szakembert igényelt gaz-

dasági, kulturális és társadalmi életünk, és adottak voltak a szakemberképzés mennyiségi bővítésének lehetőségei is. *A további mennyiségi fejlesztésnek gátat szab demográfiai helyzetünk alakulása.* Ez különösen fontossá teszi, hogy a képzés racionális, a szakemberszükséglet szintjeinek megfelelő legyen. Ne képezzünk és ne is helyezzünk mérnököt technikusi munkakörbe, és a technikusok is képzettségüknek megfelelő feladatokon dolgozzanak.

Túl a szűk gazdasági-szakmai vonatkozáson, a *„túlképzés"* — a kifejezés az ésszerűtlen, de nem is reális képzést takarja — *emberi hatásáról is szólni kell.* A felülvizsgálat kezdetén egyik elvtársunk — igaz, hogy kissé kiélezve — feltette a következő kérdést: Boldogabb-e a fejőlány akkor, ha érettségizett?

Kérdéssel folytatom: mitől lesz megelégedett az ember? Ha képessé teszik az újabbnál újabb ismeretek befogadására, ha megtanítják a tudomány, az irodalom, általában a művészetek értésére és szeretetére, ha képességeinek és végzettségének megfelelő szakmában dolgozhat. Elégedetlen csak akkor lesz, ha nem jól értettük meg vele a műveltség, a művelődés lényegét.

Volt fejlődésünknek egy olyan periódusa, amikor az oktatás mennyiségileg gyorsan fejlődött. Ebben az időszakban egyesek a bizonyítványt, a diplomát önmagáért, a hamisan értelmezett társadalmi presztízsért és nem a tudásért akarták megszerezni.

Ennek a szemléletnek ma is vannak nyomai. A tudás megszerzésének, az önképzésnek, a továbbképzésnek a lehetőségét külön kell választani az iskolarendszerű továbbtanulás, a bizonyítvány-diploma fetisizálásától. Követelmény, hogy az emberi, de a szakmai értéket sem pusztán papírral mérjük, hanem mindenekelőtt azzal, hogy a maga helyén, a maga szakmájában milyen szín-

vonalon, a követelményekhez képest hogyan fejlődve dolgozik valaki. Egy jó szakmunkás egy gyenge tudósnál nemcsak objektíve ér többet, hanem szubjektíve is, kiegyensúlyozottabb, boldogabb és hasznosabb tagja a társadalomnak.

Nem a bizonyítvány, hanem a kultúra iránti fogékonyság a fontos. Úgy lesz több az ember, ha saját szakmájában rendszeresen képezi, fejleszti magát, s ha él benne az érdeklődés a tudomány és a kultúra iránt. Ennek azonban nem kell feltétlenül bizonyítványban, papíron kifejeződnie. Elvileg minden állampolgárnak joga van ahhoz, hogy magas szinten képezze magát. Gyakorlatilag azonban nem rendelkezünk a szervezett oktatás keretein belül olyan lehetőségekkel, hogy ezt az igényt korlátlanul kielégítsük. Az egyéni elképzelés és a társadalmi érdek között nem ritkán feszültség támad. Egyébként ennek oka nem csupán a társadalom egyes rétegeiben különösen tapasztalható — helyenként kétségtelenül túlzó — továbbtanulás iránti vágy A társadalmi igényt és az egyéni elképzelést össze kell hangolnunk. Elsősorban azokat a képzési feladatokat kell megoldanunk, amelyek a társadalmi megrendelést, a gyakorlati szükségesség igényeit elégítik ki.

Ezért amikor hangsúlyozzuk a tanulási igény jogosultságát, látnunk kell azt is, hogy a társadalom az egyént elsősorban az objektív társadalmi szükségesség szerint, egyéni képességei figyelembevételével tudja munkához juttatni, s nem az egyén szubjektív elképzelései feltétlen az irányadók.

SZAKEMBERRÉ VÁLÁS — TOVÁBBKÉPZÉS

Az egyik felszólaló elvtárs helyesen hangsúlyozta: olyan alapképzettséget adjon az iskola, amely a gyorsan

változó, fejlődő termelési igényeknek is megfelel, olyan tudást és emberi tulajdonságokat, amelyeknek birtokában a végzettek az emberrel szembeni követelményekkel és a termelés igényeivel együtt tudnak fejlődni.

A termelés igényeinek kielégítése természetesen nem jelenti azt, hogy az iskolapadból kikerülő szakember rögtön, minden vonatkozásban megfelel a várakozásnak. Az iskola nem ad, nem képes adni „napra kész", „kulcsra kész" szakembereket. Azért, hogy valaki szakemberré, jó szakemberré váljék, az üzemeknek, vállalatoknak sok mindent kell tenniük. Nem is lenne jó, ha a fiatalokat csak a pillanatnyi igényeknek megfelelően képeznék ki, ez nem lenne jó sem a népgazdaságnak, tehát az üzemeknek, vállalatoknak, sem pedig maguknak a fiataloknak. Szélesebb elméleti és gyakorlati ismeretek hiányában nem tudnánk eleget tenni a fejlődő, változó technikai feltételeknek, hogy csak a szakmai hátrányokat említsük most.

Türelemre, időre van tehát szükség, hogy az iskolából kikerülő szakmunkás jó szakemberré váljék. A fiatal szakmunkás normateljesítménye nem érheti el gyakorlottabb társaiét, de elfogadom és elfogadásra javaslom azt a szövegmódosítási javaslatot, mely szerint az iskolák olyan gyakorlati ismeretek elsajátíttatására helyezzék a hangsúlyt, melyek lehetővé teszik a munkahely speciális követelményeihez való gyorsabb alkalmazkodást.

Legkorszerűbb, legmodernebb üzemeinkben pedig feltétlenül meg kell teremteni az *üzemi továbbképzést.* Meg kell szervezni tehát az iskolarendszerű továbbtanulás mellett a nem iskolarendszerű továbbképzést, s ennek keretében a technikusi szint megszerzésének feltételeit is. Mindannyiunknak megérné, ha üzemeink úgy gondolkodnának, hogy saját utánpótlásuk egy részét a

szakemberek továbbképzésével maguk biztosítanák, mint ahogy ezt már ma is például Bábolnán teszik.

Egészen biztos, hogy nemegyszer leváltottak már vezetőt azért, mert nem gondoskodott megfelelő gépekről, nem gondoskodott nyersanyagról, olyan esetekről azonban sajnos nem hallottam, hogy valakit azért marasztaltak volna el, mert nem gondoskodott a termelés egyik legfontosabb feltételéről, a dolgozók megfelelő továbbképzéséről.

A bevezetőben elmondtam, hogy a középfokú oktatásban részesülők, tehát a szakmunkásképzésben, a szakközépiskolai és a gimnáziumi oktatásban résztvevők helyes, a népgazdaság, a társadalom igényeivel összehangolt arányainak kialakítása parancsolóan szükségszerű. Munkaerőgondjaink vannak és lesznek a jövőben. A szakképzettek számát növelni azonban csak egy forrásból tudjuk, a lányok számának emelésével a szakmai képzést nyújtó iskolákban. A lányok szakmai iskoláztatásának növelésére is a termelőegységekkel, üzemekkel közösen kell megoldást találnunk. Előbbre jutnánk akkor, ha a vállalatok bátrabban alkalmaznának női szakmunkásokat, ha fokoznák erkölcsi, anyagi megbecsülésüket, ha javítanák a munkahelyi szociális feltételeket, ha bővítenék gyermekszociális intézményeiket.

A FIZIKAI DOLGOZÓK GYERMEKEINEK TOVÁBBTANULÁSÁÉRT

A Központi Bizottság tagjai megerősítették a Politikai Bizottság előterjesztett álláspontját a fizikai dolgozók gyermekeinek tanulásáról, továbbtanulásáról.

Teljes az egyetértés a kérdés értelmezésében és a tennivalók kijelölésében: az adminisztratív megoldásoknak

nincs létjogosultságuk; a segítségnyújtásnak gazdag, változatos módszereit, formáit kerestük és találtuk meg eddigi munkánk során, s ezt kell tennünk a jövőben is. Szükség van arra is, hogy állásfoglalásunkat mindenkivel megértessük, s ami ennél is fontosabb, ezt a szemléletet el is fogadtassuk.

Nem engedhetjük meg azt, hogy a munkások és a parasztok gyermekei — akik között ugyanolyan arányban vannak szellemi munkára megfelelő képességekkel rendelkező fiatalok, mint az értelmiségiek között — roszszabb tanulási feltételeik miatt ne a képességeiknek, tehetségüknek megfelelő szinten tanuljanak. Ehhez azonban, ahogy ezt pártunk VIII. kongresszusán is megfogalmazta, társadalmi összefogásra van szükség. Segíteni kell őket az iskolának, az államnak, a legkülönbözőbb társadalmi szerveknek. Népi államunknak nem csupán művelődési, hanem politikai feladata is, hogy a fizikai dolgozók tanulás szempontjából hátrányos helyzetben levő gyermekeinek iskoláztatását minden szinten — társadalmi, pedagógiai és szociális eszközökkel — fokozottabban segítse.

A vitában szóvá tették — teljes mértékben egyetértek ezzel —, ha ez a segítség vállonveregető, lekezelő, ha ezzel a segítéssel szinte elválasztjuk őket a többi gyermektől, akkor ez emberileg megalázó és gyakorlatilag is eredménytelen.

Sokan mondják, elsősorban pénzkérdés az, hogy e területen előbbre jussunk. Igazuk van, hiszen kollégiumokra, szemléltető eszközökre, könyvtárakra van szükség az elhanyagolt területeken. De — mint ahogyan több hozzászóló elvtárs is beszélt róla — nem kizárólag nagy beruházásokra van szükség. És oktalan dolog lenne, ha akár az elhatározott beruházások megvalósításáig ölbe tett kézzel várnánk. Egyéb módon is van lehetőség

a segítésre. Segíthetnek a helyi tanácsok, az üzemek is. Pótolhatják a szemléltető eszközöket, kiegészíthetik az iskolai könyvtárakat, s tegyék mindezt elsősorban ott, ahol nagy számban a fizikai dolgozók gyermekei tanulnak.

A NEVELÉSRŐL

A nevelésről az előterjesztésben — minthogy munkánkban most a hangsúly a X. kongresszus határozatának megfelelően az oktatási rendszeren van — viszonylag kevés szó esett.

A vitában két nevelési kérdés is hangsúlyt kapott. Egyrészt a tetteken, cselekvésen alapuló nevelés, másrészt a világnézeti nevelés kérdése. A kettő egysége nélkülözhetetlen eszköze a szocialista nevelésnek. Sokan hajlanak rá, hogy a világnézetünk alapjai című tantárgy, illetve a marxizmus—leninizmus oktatásának kérdésére redukálják a világnézeti nevelést, s ha ez szóba kerül, pusztán vagy legalábbis elsősorban ezekre a tárgyakra gondolnak. Igaz, döntő elsajátításuk. Jelentőségüket nem lehet eléggé értékelni. És éppen ezért minden lehetséges eszközzel kell javítani a jelen problémáihoz közelebb hozva, életszerűbbé téve oktatásukat. Ugyanakkor világosan kell látni azt is, hogy a világnézeti nevelés nem pusztán ezeknek a tárgyaknak a feladata, hanem az egész iskolai oktató-nevelő munkáé, minden egyes tantárgyé. Át kell hogy hassa az irodalom, a történelem tanítását éppúgy, mint a természettudományos tantárgyakét. Minden erőszakoltság nélkül szoros kapcsolatban kell legyen a szakmai oktatással is. Ezen túlmenően a cselekvésen, a példamutatáson, tetteken keresztül való nevelés fontosságát, ha valahol, akkor az iskolában nem szabad szem elől téveszteni. A vi-

lágnézeti nevelés csak akkor lesz mély és hatása tartós, ha nem pusztán mint oktatott anyag van jelen az iskola munkájában, hanem mint hasznos, értelmes, közösségért való cselekvés. Csak akkor, ha az életmódnak az a formája, melyet a szocializmus jelent, ha a közösségben gondolkodás már az iskolában jelen van, ha a gyerek és az ifjú a maga gyakorlatában, mindennapjaiban érzi, hogy az igazi ember a szocialista, a közösségi felelősséggel élő, tudatos, önmagát fegyelmezni tudó személyiség. Ezért a nevelésen nem szószaporító prédikációt értünk. Régi igazság, hogy ráolvasással nem lehet nevelni. Nevelni elsősorban munkával, csak közösségben, a közösség által lehet — ahogyan ezt a makarenkói pedagógia fogalmazza.

Ebben nagy szerepük van az *ifjúsági szervezeteknek.* Nélkülük nincs iskolai közösség; nélkülük képtelenség továbbfejleszteni az iskolai demokráciát. És fordítva. A közösségért végzett feladatok megvalósításán keresztül javulhat az ifjúsági szervezetek munkája is. Szó esett itt a KISZ-felajánlásokról, védnökségekről. Csak egyetérteni lehet azzal, hogy az ifjúságot bevonjuk nagy társadalmi feladataink megvalósításába. Ugyanakkor nagyon lényeges, hogy ifjúsági szervezeteink elé reális feladatokat tűzzünk. Olyanokat, amelyek megvalósíthatók, amelyek az értelmes munka örömét nyújtják. Kevés dolog ártalmasabb a nevelésben, mint az elvégezhetetlen feladat.

A tanár—diák viszonyban a változás idejét éljük. Még néhány évtizede a gyerekek csakis a pedagógusoktól kapták a tudást. A helyzet azóta megváltozott.

Gyarapodnak és gyarapodtak az ismeretforrások, ebben a helyzetben a pedagógus megszűnik egyetlen szaktekintély lenni.

A régi pedagógiai felfogás — mely szerint a gyermek

a nevelésnek csupán tárgya, befogadója a különböző hatásoknak — jórészt a múlté. A tanuló ifjúságnak van és lehet véleménye, melyre oda kell figyelni. Mindez és még sok más megváltoztatta — megváltoztatja a régi, csupán tekintélyelven nyugvó tanár—diák viszonyt.

Hangsúlyozni kell azonban: a szocialista tanár—diák viszonyon mi nem a bratyizást, az anarchiát értjük Önfegyelmen alapuló szocialista fegyelemre van szükség iskoláinkban, ahol a vezető szerep igenis a pedagógusé. A nevelőnek ezt a fegyelmet meg kell követelnie. A szocialista tanár—diák viszony csakis közös munkán, szocialista követelményeken nyugodhat. Csakis ezen az alapon létezhet a tantestület és a diákok együttdolgozó kollektívája. Ebben játszik nagyon lényeges szerepet az ifjúsági szervezet, amely a nevelőtestület mellett a másik nevelési tényező. Az ifjúsági szervezet a nevelésben segítse a pedagógusokat, enélkül az iskola nem képes ellátni nevelési feladatait.

A PEDAGÓGUSOKRÓL

Jóleső érzéssel állapíthatjuk meg, hogy a Központi Bizottság megerősítette: a szocialista köznevelés fejlesztésében kiemelkedő a pedagógusok szerepe. Áldozatos munkával, eredményesen oktatják és nevelik a felnövekvő nemzedéket, tanították és tanítják a felnőtteket, s tevékeny részesei a közéletnek. Pártunk, társadalmunk bizalommal van irántuk, és épít munkájukra a jövő nagy feladatainak megoldásában.

Külön kiemelem azt a mély belső meggyőződésen alapuló kívánságot, óhajt, hogy az eddiginél többet és szeretettel, megbecsüléssel beszéljünk róluk, de ne csak beszéljünk, hanem mindenekelőtt jobban törődjünk ez-

zel a rendkívül fontos társadalmi, politikai szerepet játszó, legnagyobb létszámú értelmiségi rétegünkkel.

Igaz, hogy különösen pedagógusnapon eddig is sok szépet írtak és mondtak a nevelőkről. Nem mintha csökkenteni kívánnánk a „felső", hivatalos elismerések jelentőségét, ám világosan kell látnunk: *a pedagógusok jó vagy rossz közérzete alapvetően a közvetlen feletteseikkel való napi kapcsolataikban, az iskolai élet mindennapjaiban alakul ki.*

Ezért is azt javasolnám a tisztelt Központi Bizottságnak, gondolkodjunk arról, hogy a nevelőtestületek szerepe növekedjék az iskolai oktató-nevelő munkában, az intézmények vezetésében.

A személyes tapasztalatokon kívül hivatkoznék klaszszikus regényirodalmunkra, arra a sok kitűnő alkotásra, amely azt mutatja, hogy valamikor az iskolában — főleg az országos hírű intézményekben —, milyen jelentős, komoly tényező volt *a nevelőtestület.* De ne csak saját múltunkra hivatkozzunk, idézzük Makarenkót: „nem tudom elképzelni . . . a gyermekközösség szervezését pedagógus közösség nélkül".

A testületi üléseknek, döntéseknek súlyuk, tekintélyük volt, és ezen a tekintélyen alapult az igazgató tekintélye is. Meggyőződésem, hogy presztízs, tekintély nélküli testületeknek ma sem lehet tekintélyes igazgatójuk.

Bátran adjunk jogokat a tantestületeknek! Meglehet, hogy a kezdet kezdetén nem tudnak majd jól élni demokratikus jogaikkal. De gondoljunk csak arra, hogy más területeken is így kezdtük: kereteket biztosítottunk, és a keretek adta lehetőségekhez nőttek fel az emberek.

Nem kell tartanunk az igazgatók határozott időre történő kinevezésétől sem, és attól sem, hogy kinevezésük

előtt a testületek véleményét megkérdezzük. A jól dolgozó, vezetésre termett, politikai, szakmai tekintéllyel rendelkező igazgatót tisztelik a pedagógusok. S ha az igazgató jól dolgozik, kinevezését természetesen többször is meg lehet hosszabbítani.

A pedagógusok demokratikus jogainak növelésével párhuzamosan *meg kell oldani továbbképzésüket.* Egyetértek azzal, hogy az ideológiai továbbképzést erősíteni kell; a szakmai továbbképzésnek pedig olyan rendszerét kell kidolgozni és bevezetni, amilyent maguk a tanítók, tanárok igényelnek. Ha a valóság követelményeitől idegen formákat agyalunk ki, és ez nem esik egybe az igényekkel és az érdeklődéssel, akkor nem fogunk előbbre jutni ennek a nagyon lényeges feladatnak a megoldásában.

Szóba került a *pedagógusok túlterhelése is,* változatlanul fontos, hogy közelebbről is megvizsgáljuk: vajon miből fakad a túlterhelés. Nyilván összetett problémáról van szó. Ezúttal csupán azt hangsúlyoznám: a pedagógusnak — az igazán jó pedagógusnak belső igénye is ez — részt kell vennie a népművelésben, a közművelődésben, hiszen nélküle elképzelhetetlen ez a munka. És nem is annyira kötelesség jellegét emelem ki, inkább azt, hogy az a társadalmi megbecsülés jele, hogy a közösség ezt igényli. Minden bizonnyal jobban, tökéletesebben kell ezt a munkát elosztani. Egyáltalán nem helyeselhető, hogy némelyek majd beleszakadnak a népművelő munkába, mások pedig kihúzzák magukat alóla. Itt csak a lényeget emelem ki: a közművelődés pedagógus nélkül elképzelhetetlen.

Megelégedéssel nyugtázhatjuk, hogy az utóbbi időben javult a pedagógusok közérzete, és ami ezzel járt, nőtt a pálya presztízse. Igaz, a képesítés nélküliek alkalmazását máig sem tudtuk megszüntetni. A 60-as évek de-

rekán kimondtuk ugyan, hogy alkalmazásukat megszüntetjük, számuk mégis növekedett. Ennek ellenére nincs igazuk azoknak, akik csak ebből ítélnek és kontraszelekcióról beszélnek. Mindenütt, hát itt is előfordulnak ilyen jelenségek. De látni kell azt is, hogy hivatásszeretetből, belső meggyőződésből, a másutt kínálkozó sokkal jobb anyagi lehetőségek ellenére is számos kiváló pedagógus ragaszkodik az iskolai munkához, nevelőotthoni vagy más pedagógiai munkához és kitart mellette, nemegyszer nehéz körülmények között. És a fiatalok között is egyre több kiváló képesítésű és képzettségű ember akad, aki ezen a pályán kíván elhelyezkedni. A kontraszelekciós jelenségeket emlegetők nem veszik észre, hogy az élet sok területén, és így nem utolsósorban a pedagógusok közt, milyen nagy számban vannak olyanok, akik valóban szocialista emberek, példát mutatnak életükkel is, akiknél nemcsak az anyagi érdekeltség hat, hanem a fiatalság, a nevelőmunka szeretete és az áldozatkészség is, akik nemcsak foglalkozásszerűen pedagógusok, hanem munkájuk iránti mély hivatástudatból is. Olyanná kell tennünk iskoláinkat, hogy jól érezzék magukat bennük az ilyen típusú, igazi nevelők. Éppen azért nagyon fontos, hogy tovább javuljon az iskolai légkör, hogy az iskolai munka az örömök forrása legyen, különben a legkiválóbbak is elszürkülnek. A pedagóguspálya tekintélyét, presztízsét továbbra is növelni kell.

A vitában felvetődött egy sor olyan javaslat, amely nem kívánja a Központi Bizottság állásfoglalását. Kérem, hogy a Központi Bizottság bízza meg a Politikai Bizottságot, a Titkárságot és a kormányt, foglalkozzék ezekkel a javaslatokkal. Mindenekelőtt tisztázni kell, hogy melyek azok, amelyek az állami feladattervhez

tartoznak, és melyek esetében szükséges a pártszervek döntése.

Azt javaslom, hogy a Központi Bizottság bízza meg a Politikai Bizottságot és a Titkárságot az állami oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól szóló anyag véglegesítésével és feldolgozási tervének kidolgozásával. Úgy gondoljuk, miután a kormány az állami tennivalókat elhatározza, célszerűnek látszik a határozat feldolgozását, a tennivalók helyi körülményekhez való igazítását országos aktíva összehívásával elkezdeni. A szeptemberre tervezhető aktíva után kerülne sor arra, hogy egyrészt megyénként, másrészt iskolafokozatonként és típusonként (általános iskola, középiskola, szakoktatás stb.) fogalmaznánk meg feladatainkat a határozat alapján a speciális helyzet, az adott területek ismeretében.

Kedves Elvtársak!

A határozattervezet, amelyet most elfogadásra javaslunk, nem viseli címében a „reform" kifejezést: az állami oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól beszélünk „csak", de azt hiszem, nagyon nagy dolog lenne, ha elképzeléseinket száz százalékosan meg tudnánk valósítani. A megvalósítás sokkal nehezebb lesz, mint az eddigi munkánk. Hogy mi teheti könnyebbé? Mi biztosítja a sikert? Úgy gondolom, hogy mindaz a nagy munka, amit a Központi Bizottság tagjai, a szakemberek, a pedagógusok a vizsgálatba befektettek, a végrehajtásban hozza meg igazán gyümölcsét, de csak akkor, ha *megőrizzük határozatunk szellemét.* Egységes értelmezésre, határozottságra és rugalmasságra van szükség a cselekvéshez, terveink valóra váltásához.

Külön is szeretném hangsúlyozni *az iskolai pártszervezetek* szerepét és felelősségét a határozat végrehajtásában. E pártszervek aktív, önálló és meggyőző munkája

nélkül a legjobb határozat is zátonyra juthat. Működjenek közre pártszervezeteink hatékonyan a határozatok valóra váltásában — látva az egészet —, legyenek iskolájukban következetes képviselői az oktatás-nevelés minőségi javításának, a marxista világnézet formálásának, a szocialista ember kialakításának.

Ez a határozat olyan emberi és szocialista életforma továbbfejlődését segítheti elő, ami valóban az egész nép ügye.

Ezért is köszönjük a Központi Bizottság segítségét. Ígérjük, hogy mindent megteszünk a Központi Bizottság határozatának maradéktalan megvalósításáért.

AZ ÁLLAMI OKTATÁS HELYZETÉRŐL ÉS FEJLESZTÉSÉNEK FELADATAIRÓL

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
1972. JÚNIUS 15-I HATÁROZATA

I

Oktatásügyünk az elmúlt negyedszázadban történelmi jelentőségű eredményeket ért el. A kulturális forradalom szerves részeként nagymértékben hozzájárult hazánk, szocialista társadalmunk fejlődéséhez, népünk alkotó erejének kibontakoztatásához. Az iskola a volt uralkodó osztályok művelődési monopóliumának eszközéből a kulturális felemelkedés, a munkás-paraszt hatalom kulturális-nevelő funkciójának egyik legfontosabb hordozójává vált, a társadalmi fejlődés egyik alapvető eszköze, közügy lett.

Az egységes nyolcosztályos általános iskola létrehozása, az iskolák államosítása, az iskolarendszerű szakmunkásképzés, az általánosan művelő gimnáziumok, a szakmai középiskolák, a főiskolák és egyetemek bővülő hálózatának kiépítése oktatásügyünk fejlődésének alapvető tényezői. Az oktatás és nevelés megváltozott tartalma egészében a tudományos, marxista világnézet iránti elkötelezettséget tükrözi.

Az intézményes oktatás és nevelés politikai funkciójának forradalmi változása alapvetően hozzájárult társadalmunk tudati, kulturális fejlődéséhez. A 15 éves és

annál idősebb népességen belül a mai általános iskolának megfelelő végzettségűek aránya a felszabadulás előtti 15%-ról 52%-ra, az érettségizetteké a 18 éven felüliek között 4%-ról 16%-ra, a felsőfokú intézményekben végzetteké pedig a 25 éves és idősebb népességen belül 1,6%-ról 4,3%-ra emelkedett.

A szocialista köznevelés fejlesztésében kiemelkedő a pedagógusok szerepe. Áldozatos munkával, eredményesen oktatják és nevelik a felnövekvő nemzedéket, tanították és tanítják a felnőtteket, s tevékeny részesei a közéletnek. Pártunk, társadalmunk bizalommal van irántuk, és épít munkájukra a jövő nagy feladatainak megoldásában is.

II

1961-ben az oktatási rendszer egészét átfogó reformra került sor. A szocializmus alapjainak lerakásához közeledő társadalmunk új igényei és oktatásügyünk gondjai az iskolarendszer továbbfejlesztését sürgették. A reform a problémák helyes felmérésén alapult, és alapvető tartalmi célkitűzései — az oktatás korszerűsítése, a gyakorlattal való kapcsolatának erősítése, a szocialista nevelés javítása — továbbra is helytállóak. Néhány célkitűzése (pl. a középfokú oktatás általánossá tétele) azonban nem volt reális, az alapelvek megvalósítására tett konkrét intézkedések egy részét is hibásan, illetve pontatlanul határoztuk meg, s bevezetésüket nem előzték meg kísérletek. A reform egyes célkitűzéseinek megvalósításához nem tudtuk a szükséges személyi és tárgyi feltételeket maradéktalanul biztosítani.

A reform alapelvei egyenlőtlenül érvényesültek. Mindenekelőtt az oktatás tartalmában értünk el lényeges

előrehaladást. Az alsó- és középfokú oktatási intézményekben ma is lényegében az akkor kialakított oktatási anyagok (tantervek, programok, tankönyvek) alapján folyik a munka. Ezek színvonalasabbak, mint a megelőzők, s alkalmazásukkal hatékonyabbá vált az oktatás. Iskoláink szocialista szellemben nevelik a felnövekvő nemzedéket, és minden fokon hasznos ismeretekkel készítik fel a továbbtanulásra, az alkotó társadalmi tevékenységre. Tanulóifjúságunk tanulmányi és munkaerkölcse általában kielégítő, közösségi munkára való készségének számos meggyőző jelét adja.

A reform tapasztalatait, eredményeit és gondjait 1965-ben a Központi Bizottság elemezte, majd ennek alapján a Politikai Bizottság korrekciókra hozott határozatot. Többek között állást foglalt abban, hogy a demográfiai hullámból fakadó feszültségeket a szakmunkásképzés bővítésével kell levezetni, s a középiskolák hálózatán belül a szakközépiskolák arányát szükséges növelni. E célok megvalósultak.

A korrekció után új problémák jelentkeztek; oktatásügyünk fejlődése ellenére — különösen a jövő követelményeinek fényében — egyre több gonddal, ellentmondással küzd.

1. *a)* Nemzetközi viszonylatban is jelentősnek mondható, hogy a megfelelő korosztályok 59%-a részesül óvodai elhelyezésben (1938-ban 24%). Az óvodai ellátás iránti igény azonban gyorsabban növekszik, mint a férőhelyek száma. 1971-ben 247 000 gyerek járt óvodába (1938-ban 112 000), de 30 000 gyermek óvodai elhelyezését igénylő kérésnek nem tudtunk eleget tenni. A városok külső kerületeiben az óvodai ellátottság az országos átlag alatt van, a községeknek mintegy felében nincs óvoda. Az óvónők 15%-a képesítés nélküli.

Az alsófokú oktatást több országban „lefelé" terjesz-

tik, nagy jelentőséget tulajdonítva az iskolaelőkészítésnek. Hazánkban is új nevelési programot vezettek be az óvodákban. Az otthon nevelkedő gyermekek számára iskolaelőkészítő foglalkozásokat szerveznek. Ezek az ötéves gyermekek 20%-át fogják át, s — bár hatékonyságuk az óvodákét nem éri el — jelentősen segítik az iskolára való előkészítést.

b) Az általános iskola több mint két évtizeden át eredményesen oldotta meg azt a feladatát, hogy a felnövekvő nemzedék számára megadja a műveltség legfontosabb alapjait, és jelentős feladatot teljesített a felnőttek művelődésében is. A dolgozók általános iskoláját mintegy 300 000-n végezték el.

A tanköteles korú tanulóknak 98—99%-a beiratkozik az általános iskolába, és mintegy 80—81%-a a nyolc év alatt, 90—91%-a a tízéves tankötelezettségen belül elvégzi. (1938-ban a tankötelesek 79%-a iratkozott be iskolába, s 14 éves korukig 19%-uk szerzett a mai általános iskolának megfelelő végzettséget.)

Az általános iskolák többsége a tanulóknak megfelelő alapműveltséget nyújt. Egy részük azonban a gyenge tárgyi és személyi feltételek miatt nem tud eleget tenni a megnövekedett követelményeknek. A kisegítő iskolák hálózata nincs arányban a különleges bánásmódot igénylő gyermekek számával. Kevés a gyermekvédelmi férőhely, nem megfelelő a veszélyeztetett helyzetben levő gyermekekkel történő megelőző foglalkozás.

Az iskolák szemléltető, kísérleti eszközökkel való ellátottsága alacsony szintű és hiányos; tanszerellátásuk korszerűtlen. Több helyen — az új iskolák egy részében is — hiányoznak a szükséges előadótermek, szertárak, laboratóriumok, tornatermek, könyvtárak, ifjúsági klubok. A napközi hálózat jelenleg a tanulóknak csupán 21%-át tudja befogadni, s csak lassan alakulnak a gyer-

mekek egésznapos tevékenységét átfogó új szervezeti formák. Kevés a szétszórt településeken lakó gyermekek számára létesített diákotthoni férőhelyek száma (8000).

A felsőtagozatos tanítási óráknak országosan 74%-át látja el az adott tárgyra képesített tanár, a községekben ez az arány 63%. A pedagógusok 5,6%-ának nincs képesítése.

c) Az általános iskolát végzettek 83—84%-a (a fiúk 96—97%-a, a lányok 68—69%-a) tanul tovább középfokon (szakmunkásképző intézetben, szakközépiskolában és gimnáziumban), ez a megfelelő korosztálynak mintegy 70%-a (1938-ban ez az arány 17% volt).

A továbbtanulóknak mintegy 53—55%-a szakmunkásképző intézetbe, 45—47%-a pedig középiskolába jár. Az arányok a művelődési lehetőségek és igények alapján területenként jelentősen eltérnek. (Budapesten pl. az általános iskolát végzetteknek 55%-a, Hajdú-Bihar megyében 26%-a jár a középiskolák első osztályaiba.) Az utóbbi években a középfokú oktatás keretein belül nőtt a szakközépiskolákban és szakmunkástanuló intézetekben tanulók száma, és 1971-re elérte a 78%-ot. Ez az arány lényegesen jobb, mint a korábbi (1965-ben 69%), de a népgazdaság szakember-szükségletével még mindig nincs megfelelő összhangban. A szakmunkástanuló intézetekbe és a szakközépiskolákba járók aránya alacsony.

— A szakmunkásképzés a felszabadulás óta 754 000 szakmunkás kiképzésével segítette népgazdaságunk fejlődését. A vállalatok a kezdő szakmunkások többségével elégedettek.

A középfokú oktatás általánossá tételének meghirdetése a szakmunkásképzést a 60-as évek elején visszavetette fejlődésében. Az elmaradást felismerve 1965-től

hozzákezdtünk a tananyag fokozatos korszerűsítéséhez, s ezt eddig a szakmák 65%-ában végeztük el. Ennek során alakítottuk ki a hagyományos szakmunkásképzés mellett az emeltszintű tagozatot.

Nem jutott elég személyi és tárgyi fejlesztés a szakmunkásképző intézetek számára 1965 után sem, holott ez az iskolatípus vezette le a demográfiai hullámból eredő feszültséget. Az általános iskolák mellett a szakmunkásképző intézetek dolgoznak a legkedvezőtlenebb feltételek között. Jelentős részüknek nincs saját épületük. Kevés a tanműhely, s a kollégiumban elhelyezett tanulók aránya is csupán 12%. A pedagógus ellátottság is lényegesen gyengébb, mint a szakközépiskolákban és a gimnáziumokban. Az üzemek jelenleg nem a kívánt mértékben veszik ki részüket a szakmunkástanulók gyakorlati képzéséből.

— A szakmai középiskolák a felszabadulás óta a nappali tagozatokon 305 000, az esti-levelező tagozatokon 272 000 szakembert képeztek. Jelenlegi szakmai középiskolánk, a szakközépiskola váltja ki középfokú iskolatípusaink közül a legtöbb vitát, és kétségtelenül itt van a legtöbb probléma is.

A középfokú technikusképzés megszüntetése helyes lépés volt, de a kialakult ipari és mezőgazdasági szakközépiskolák mai képzési célja irreálisnak bizonyult: a 4 éves tanulmányi idő alatt középfokú szakképesítést, a szakmunkás tevékenység végzéséhez szükséges elméleti és gyakorlati ismereteket kívánnak adni, s képzési céljukban differenciálatlanul szerepel a továbbtanulásra való felkészítés is. Ez utóbbi alól az egyéb szakközépiskolák sem kivételek.

A közismereti képzés nem ad elegendő alapot a továbbtanulásra, a végzettek — a teljesíthetetlen, de tantervileg végighajszolt követelményekből fakadóan — je-

lenleg szakirányú továbbtanulás esetén is hátrányban vannak a gimnazistákkal, szakmunkás ismeretekben pedig a szakmunkásképző intézetekben végzettekkel szemben.

— A gimnázium továbbtanulásra felkészítő funkciója az utóbbi években erősödött (az egyetemekre, főiskolákra felvetteknek 72%-a gimnazista), de a gimnáziumban érettségizetteknek még így is csupán 30—35%-a tanul tovább felsőoktatási intézményekben. A tovább nem tanulóknak a gyakorlati életre való megfelelő előkészítése azonban megoldatlan. A gimnáziumok személyi és tárgyi ellátottsága között nagy a különbség, s ez alapvetően befolyásolja a továbbtanulók arányát és a továbbtanulás irányát.

d) Felsőoktatási intézményeink a felszabadulás óta 254 000 szakembert bocsátottak ki a szocialista termelés, államigazgatás, egészségügy, a kultúra és a köznevelés szolgálatára. A tekintélyes mértékű mennyiségi fejlődéssel párhuzamosan a képzés minőségét nemzetközileg is elismert színvonalra fejlesztettük. Az utóbbi évtizedben sikeresen indítottuk útjára a műszaki, közgazdasági és mezőgazdasági felsőoktatásban a szakemberképzésnek a nemzetközi tendenciákkal egybeeső két szintjét (üzemmérnök- és mérnökképzés). Felsőoktatási intézményeink tudományos központokká fejlődése előrehaladt, azonban a párt tudománypolitikai irányelveinek végrehajtása további ösztönzést igényel.

A felsőfokú oktatásban részesülők száma az utóbbi években — a nemzetközi tendenciákkal ellentétben — alig emelkedik. A továbbtanulásra jelentkezők száma átlagosan több mint kétszerese a beiskolázási keretnek. A jelentkezők szakonkénti megoszlása aránytalan. Vannak egyetemi, illetve főiskolai karok, amelyeken négyszeres (egyes szakokon nyolc-tízszeres) a túljelentkezés,

míg másutt — ahol matematika és természettudományi tárgy a felvételi vizsga anyaga — pótfelvételit kell hirdetni.

A felsőfokú oktatásban az utóbbi években az alapozó képzést erősítettük, a specializálódás a felsőbb évfolyamokon, illetve az egyetemi képzés befejezése után folyik. Azt a követelményt azonban, hogy szilárd alapokat és a legfontosabb szakmai ismereteket kell megtanítani, csak részben sikerült megvalósítani. Néhány intézményben (főleg azokban, amelyeket a 60-as évek elején létesítettünk) a képzés nem éri el a kívánatos színvonalat.

Az új képzési irányok bevezetésével szemben — kivéve pl. a megvalósult agrár-kémikus képzést — elég nagy az érdekelt intézmények ellenállása, mindenekelőtt azért, mert bizonyos szakpárosítások nem könnyen illeszthetők be a hagyományos egyetemi-főiskolai keretbe. A meglehetősen széttagolt tanszéki szervezet helyett a hatékonyabb oktató-nevelő-tudományos munkára alkalmas szervezeti egységek kialakítása gyakran a részérdekek és a megszokás visszahúzó erejébe ütközik.

Bár a felsőoktatás fejlesztésére jelentős eszközöket fordítottunk, az oktatás korszerűsítését itt is korlátozzák anyagi-tárgyi hiányok. A régi — főként budapesti — egyetemek épületeinek egy része elavult, több intézményben nagy a helyiséghiány, kevés a segédszemélyzet. A gép- és műszerpark szintentartási költségeit a rendelkezésre álló keretek nem fedezik. Kevés a kollégiumi férőhely (a hallgatók 49%-a lakik kollégiumban), az étkeztetési normák alacsonyak. Az egyetemek és főiskolák többségének nincsenek megfelelő kulturális lehetőségei és sportlétesítményei.

A felsőoktatás területén az oktatók létszáma megfelel a szükségleteknek (egy oktatóra országosan nyolc hall-

gató jut), de eloszlásuk nagyon egyenlőtlen. Az oktatók egy része nem tud lépést tartani a fejlődéssel. Kimagasló elméleti és megfelelő gyakorlati tapasztalatokat szerzett szakembert (pl. gyakorlott középiskolai tanárt) nem megfelelő számban visznek be az egyetemekre. A pályázatok általában személyre szabottak, külső személyek csak elvétve pályáznak. Még ma sem kielégítő a kutatóintézetekben és az üzemekben dolgozó szakemberek bevonása az intézmények oktató-nevelő munkájába.

2. Minden eddigi erőfeszítés ellenére sem növekedett megfelelő mértékben az intézményes iskolai nevelés hatékonysága.

Az érettségik, sőt az egyetemi-főiskolai záróvizsgák sok éves tapasztalatai azt mutatják, hogy 12—16 évi tanulás után sem alakul ki ifjúságunkban a növekvő igényeknek megfelelő korszerű világkép és gondolkodás a természet, a társadalom, s az emberi alkotótevékenység leglényegesebb összefüggéseiről, törvényszerűségeiről, a hazánkban és a világban végbemenő társadalmi folyamatokról. A tanulmányaikat befejező fiatalok egy része nincs tisztában szakmája, egyéni munkája társadalmi-politikai jelentőségével, nem képes azonosulni nagy társadalmi céljainkkal.

Marxista világnézeti és politikai nevelésünk gyengeségei jórészt a túlterhelő, sokszor megtaníthatatlan és a valóságtól elszakadt elméletieskedő tananyagokból fakadnak. Erkölcsi nevelésünk esetében pedig negatív társadalmi, környezeti hatások mellett a társadalmi-közösségi tapasztalatok korlátozott volta — a közösségi nevelés gyengesége is lényeges ok.

A tanulók és hallgatók társadalmi, közéleti tapasztalatai viszonylag szűk körre korlátozódnak. A mai iskolai szervezeti forma, az iskolai élet rendje nem ad kellő keretet a tanulók aktivitásának kibontakoztatására; a kö-

zösségi nevelés nehezen fejlődik. Az iskolák életét túlszabályozottság jellemzi. Az utóbbi években — elsősorban a felsőfokú oktatási intézményekben —, több intézkedés született a diákok önkormányzati jogainak szélesítésére. A diákokat azonban mégsem vonják be eléggé saját ügyeik intézésébe, kevés gyakorlási lehetőséget teremtenek számukra az állampolgári tevékenységre való felkészüléshez.

Az iskolai ifjúsági szervezetek lehetőségei mostohák, munkájukban túlteng a formális szervezés és kevés a politikai tartalom. Iskoláinkban még mindig gyenge a közösségi élet és a diákok sokrétű érdeklődésére épülő aktív öntevékenység.

3. Jóllehet az 1961. évi reform egyik célkitűzése a tanulók túlterhelésének megszüntetése volt, mégis az általános iskolák felső tagozatában a tanulók heti tanrendi elfoglaltsága 29—31, a középiskolásoké a gimnáziumokban 31—36, a szakközépiskolákban 35—38 óra, s így az egyéni tanulásra fordított idővel együtt az átlagos képességű diák terhelése — esetenként messze — meghaladja a heti 48 órát. Jelentős a túlterhelés a felsőoktatási intézmények többségében is.

A tananyagokat felesleges lexikális adatokkal, részletekkel terhelik, gátolva ezzel az alapvető ismeretek szilárd elsajátítását, az alkalmazási készségnek, mindenekelőtt a gondolkodásnak és a gyakorlati érzéknek a fejlesztését. Ebbe az irányba hat a tömegkommunikációs eszközök lexikális tudást népszerűsítő tevékenysége is.

Az iskola az ismeretek megértésében, elsajátításában, gyakorlásában túlzottan a tanulók otthoni munkájára, a családi segítségre számít, nem fejleszti kellően a diákokban az önálló tanulás képességét. Mindez — a továbbtanulásért folytatott versennyel együtt — a különórák elburjánzását eredményezi.

A tanulók jelentős hányada marad el tanulmányaiban. Az általános iskola 1. osztályos tanulóinak 11%-a — több tényező együttes hatására — tanévet ismétel. Jelentős mértékű a tanévvesztés az általános iskola egészében (19%) és a szakmunkásképző iskolákban (19—20%). A középiskolákban és a felsőoktatásban a lemorzsolódás 30, illetve 17%.

A tanulmányaikat időben befejező gyerekek egy részének sem megfelelő a tudása. A szakmunkásképző iskolák évről évre nagy számban olyan tanulókkal kénytelenek foglalkozni, akiknek számolási, olvasási készsége, írásbeli és szóbeli kifejezőképessége erősen fogyatékos.

4. Oktatómunkánk javításra, korszerűsítésre szorul. A matematika és az anyanyelv oktatásának jelentősége nő. Világszerte hozzákezdtek korszerűsítésükhöz, illetve meg is valósították azt; mi eddig csak a kísérletek megindításáig jutottunk. A természettudományok és az idegen nyelv oktatását korábban, már az alsó tagozatban el lehetne kezdeni.

Az állampolgári, gazdasági, politikai műveltség alapjainak oktatása hiányos, és az általánosan képző iskoláinkban nem megfelelő a gyakorlati ismeretek oktatása sem.

A nemzetközi tendenciáktól eltérően minden tanulónak — az általános iskola felsőbb osztályaiban és a gimnáziumban is — a kötelező óraszámok keretében azonos tananyagot kell tanulnia, függetlenül attól, milyenek egyéni képességei, milyen irányú tehetsége van. Differenciálásra csak a mindenkire kötelező, magas óraszámon felül van lehetőség, és erre sem minden iskolában.

Az oktatás-nevelés módszerei sem felelnek meg a követelményeknek. A túlterhelő tananyag miatt a pedagógusoknak alig van idejük arra, hogy a tanulókat bevonják a munkába. Ezért aránytalanul sok a tanári közlés,

az előadás, és kevés az iskolában végzett aktív tanulói munka. Enélkül pedig az önálló ismeretszerzésre, az önművelés igényére felkészíteni nem lehet.

Értékelési rendszerünk a tanulmányi átlag növelésére ösztönöz, és nem honorálja kellően az egyes területeken kiemelkedő tanulókat, a tanulók személyiségét. A mérési módszerek pontatlanok, azonos iskolatípuson belül az iskolák eredményei (osztályzatai) nehezen, vagy alig hasonlíthatók össze. A középiskolákból továbbtanuló diákoknak egy hónap alatt két megterhelő vizsgát (érettségi és felvételi vizsgát) kell tenniük.

5. A származás szerinti kategorizálás megszüntetése (1963) után a fizikai dolgozók gyermekeinek tanulási aránya a közép- és felsőfokú intézményekben néhány százalékkal csökkent, az utóbbi két évben azonban ez a csökkenés a felsőoktatásban megállt (az első évfolyamokon az arány 39%), a középiskolában pedig némi emelkedés tapasztalható (55%).

A jelenlegi helyzetet nem lehet mechanikusan egybevetni a tíz évvel ezelőttivel, amikor a származás szerinti megkülönböztetés még érvényben volt. Az utóbbi tíz évben a fizikai dolgozók aránya az összes foglalkoztatott között 83,4%-ról 74%-ra csökkent. 1963-ban a származási kategorizálás szerint a szellemi foglalkozásúaknak mintegy fele eredetileg fizikai dolgozó volt, gyermekeik ezért munkás-parasztszármazásúnak számítottak. Ha ma is az 1963 előtti elvek alapján számolnánk a származási arányt, természetesen jelentősen magasabb lenne a munkás- és parasztszülők gyermekeinek aránya. Reprezentatív felmérések tanúsága alapján az apa eredeti (a gyermek születésekor folytatott) foglalkozása szerint 1970-ben a nappali tagozatos egyetemi, főiskolai hallgatóknak 58%-a, az 1971-ben végzetteknek pedig 56%-a munkás- és parasztszármazású volt.

A tanulás, illetve továbbtanulás feltételei tekintetében az egyes családok között — a kétkezi dolgozók hátrányára — ma is jelentősek a különbségek. Az iskola ezt a különbséget egyedül áthidalni nem képes, reálisan csak csökkentésére törekedhet. Jelenleg azonban azokban az iskolákban, amelyekben a munkás- és parasztgyermekek nagy többsége tanul, a feltételek átlagosak vagy annál gyengébbek (külső kerületi, tanyai, falusi iskolák). Mindezért a munkás- és parasztcsaládok gyermekeinek felkészültsége akkor is alacsonyabb, lemorzsolódási arányuk pedig magasabb, mint a szellemi és alkalmazotti dolgozók gyermekeié, ha egyébként képességeik azonosak. Ez természetesen elsősorban a magasabb iskolatípusokban történő továbbtanulásukat hátráltatja.

Az utóbbi években létesített különböző előkészítő tanfolyamok és táborok, tanácsi, üzemi, termelőszövetkezeti ösztöndíjak kezdeti eredményeket hoztak, s többek között jelentős szerepük volt abban, hogy a fizikai dolgozók gyermekei arányának csökkenése a magasabb fokú iskolákban megállt.

A feladat távlati megoldását segítő intézkedések megvalósítása is elkezdődött. Az állami kollégiumépítés növekvő üteme mellett társadalmi kollégiumépítő akció kezd kibontakozni több megyében, s anyagilag is ösztönzik a pedagógusok külső területeken való munkavállalását.

6. A továbbképzés, az önművelődés nem kap növekvő fontosságának megfelelő súlyt. Káderfejlesztési gyakorlatunk, az anyagi és erkölcsi érdekeltség nem ösztönöz kellőképpen a továbbképzésre, mely — néhány kivételtől eltekintve — nem elég szervezett. Az orvostovábbképzés jól funkcionáló rendszere és a kialakuló mérnöktovábbképzés mellett az utóbbi időben hozzákezdtünk a

szakmunkás- és a középkáder-továbbképzés rendszerének kialakításához is.

A dolgozók munka melletti szervezett tanulását és továbbtanulását biztosító esti-levelező tagozatok változatlanul jelentős szerepet töltenek be az iskoláztatás ellentmondásainak, többek között a felvételi rendszerrel együttjáró társadalmi feszültségeknek a feloldásában. Elősegítik a közvetlenül fizikai munkából vezető pozícióba kerülő munkások és parasztok szakmai képzését, és lehetőséget adnak azok tanulására, akik szociális és egyéb okok miatt nem tanulhattak nappali tagozaton. (A dolgozók gimnáziumába járók 60%-a, a szakközépiskolába járók 50%-a 22 éven aluli, a felsőoktatásban tanulók 70%-a 30 éven aluli.) E képzési forma fontosságát alátámasztja, hogy szocialista rendszerünk elő kívánja segíteni a műveltség terjesztését, az egyén tudásának fejlesztését, és ezt húzza alá a demokratizmus kiterjesztésére irányuló törekvésünk is. Mégis, az utóbbi időben a dolgozók szervezett, iskolarendszerű tanulására a korábbiakhoz képest kedvezőtlenebb helyzet alakult ki: a tanulás társadalmi presztízse csökkent, csak akkor jár kedvezménnyel, ha a vállalatok, intézmények hozzájárultak a továbbtanuláshoz. Az üzemek, vállalatok egy része azonban csak akkor nyújt támogatást, ha közvetlen érdeke fűződik a dolgozók tanulásához.

A dolgozók általános iskoláinak tananyaga nem veszi kellően figyelembe a felnőttek képzésének sajátosságait, nem kapcsolódik egybe szakmai ismeretek oktatásával, a dolgozók továbbképzésével. Nem vált kellően széleskörűvé a kötetlenebb (pl. vizsgaelőkészítő tanfolyami) formák alkalmazása sem.

7. A köznevelés döntő tényezője a pedagógus. Számuk a felszabadulás óta három és félszeresére növekedett. A pedagógusellátottság szintje a jelen fejlődés

ellenére sem éri el a mennyiségi és minőségi tekintetben kívánatos mértéket. Ennek lényeges oka, hogy a pedagógusok munkájának fontosságával még ma sincs megfelelő összhangban társadalmi, erkölcsi, anyagi megbecsülésük. A velük szemben támasztott követelmények növekedésével nem tartott lépést munkafeltételeik javítása: sok a felesleges adminisztratív, szervezési teendőjük, hiányzik a munkájukat segítő személyzet, eszköz, felszerelés. Jelentős részüket túlterhelik.

A tanügyi rendelkezések a pedagógusok munkáját túlságosan megkötik, ezért önállóságuk szűkre szabott, s az ellenőrzés is elsősorban a munka formális elemeire terjed ki. Szinte kizárólag az oktatómunkát ellenőrzik, a nevelőtevékenységet alig. A pedagógusok egy részének munkájában tovább élnek elavult szokások, beidegződések. A kellő segítés, buzdítás, elismerés hiánya miatt kevesen keresnek új módszereket és eszközöket, az újat sikerrel alkalmazók pedig gyakran elkedvetlenednek.

Nem megfelelő az igazgatók kiválasztásának rendszere. Kisebb részük nem alkalmas funkciója ellátására; szakmailag, pedagógiailag, sőt vezetőkészségben is sok helyen felülmúlják őket beosztottjaik. Kiválasztásukra a tantestületeknek nincs befolyása, munkájuk értékeléséhez ritkán kérik ki a pedagógusok véleményét. A tantestületek közösségi élete nem fejlődött eléggé, demokratizmusa elmaradt a társadalmi demokratizmus átlagos szintjétől.

A pedagógusok helyzetének fő motiváló tényezői alapvetően befolyásolják az utánpótlást. A legjobb felkészültségű fiúk közül kevesen választják a pedagógus pályát. Jelentős azoknak a száma is — ezek főleg fiatalok —, akik elhagyják a pályát, továbbá azoké is, akik el sem kezdik a nevelői munkát. (Az 1971-ben végzett óvónők 95%-a, a tanítók 86%-a, az általános iskolai ta-

nárok 85%-a, a középiskolai tanárok 47%-a ment el tanítani.)

A pedagógusképzésben, főleg a középiskolai tanárképzésben nem sikerült megfelelően egyeztetni a szaktárgyi és a pedagógiai követelményeket. A képzés nem készíti fel eléggé a pedagógusokat a pályaválasztás segítésére, az ifjúsági mozgalomban való tevékenységre, a gyermekek szabad idejének megszervezésére, a modern oktatási eszközök és módszerek használatára.

Hosszú ideje megoldatlan a pedagógusok továbbképzése, és rendszeres oktatáspolitikai tájékoztatása. Az új tartalmi elemek és módszerek — a feltételek hiányosságain kívül — azért is terjednek nehezen, mert bevezetésükre nem készítjük fel megfelelően a pedagógusokat.

8. Neveléstudományunk elmarad a követelményektől. Ezért nem tud kellő segítséget adni sem a gyakorlatnak, sem a köznevelés távlati fejlesztésének tervezéséhez. A kutatás bázisai erőtlenek; nincsenek kísérleti iskoláink, s a kisszámú pedagógiai kísérlet értékelése is elmarad. A folyó kutatások jelentős része nem illeszkedik átgondolt tervbe; a különféle helyeken folyó kutatások koordinálatlanok. A pedagógiai kutatások laza szálakkal kapcsolódnak a rokon tudományokhoz.

9. A közoktatás irányító szerveinek nincs a közoktatás egészére kiterjedő távlati fejlesztési tervük, ezért a közoktatáspolitikai, az iskolarendszerre vonatkozó döntések nem határozott koncepció részeként születtek meg, hanem a rövid távú igénynek gyors kielégítését tartották szem előtt. Fontos közoktatáspolitikai, pedagógiai tartalmú döntéseket nem előzött meg kísérlet, elemzés, a hazai és a nemzetközi tapasztalatok gondos figyelemmel kísérése és körülményeinkkel való egybevetése.

A középfokú oktatási intézményeket 13 főhatóság

irányítja. A Művelődésügyi és a Belkereskedelmi Minisztériumot kivéve az irányítást a tárcák közvetlenül végzik. Az iskolahálózat fejlesztése nem elég tervszerű, a különböző főhatóságokhoz tartozó intézmények között nincs megfelelő kooperáció. Hasonló — esetenként azonos típusú — szakközépiskolákat tartanak fenn tanácsok és szakminisztériumok, s ezek anyagi és személyi ellátottságában nagy különbségek vannak.

A felsőoktatási intézmények irányítása néhány kivételtől eltekintve (pl. Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola, Testnevelési Főiskola) fokozatosan három tárca (Művelődésügyi, Mezőgazdasági és Élelmezésügyi, Egészségügyi Minisztérium) hatáskörébe kerül.

10. Az oktatásügy fejlesztésére jelentős összegeket fordítottunk ugyan, de ez a legszükségesebb mennyiségi fejlesztési igények kielégítésére is csak szűkösen volt elegendő. A minőségi színvonal javítására általában nem jutott megfelelő anyagi eszköz. Az oktatásügy részesedése a nemzeti jövedelemből mind a nemzetközi összehasonlítások alapján, mind pedig a hazai szükségletekhez mérten alacsony (1971-ben 4,3%). Ugyanakkor szűkös anyagi erőforrásainkat sem használtuk fel mindig célszerűen.

III

Az oktatásüggyel kapcsolatos társadalmi követelmények megnövekedtek. A szocializmus magasabb szinten történő építéséhez, a tudományos-technikai forradalom hazai kibontakoztatásához műveltebb, marxista világnézetű, szocialista erkölcsű szakemberekre, egyre sokoldalúbb, közösségi személyiségekre van szükség.

Hazánk természeti-gazdasági adottságai és az, hogy az

utóbbi évtizedben született korosztályok alacsonyabb létszáma feszültséget okoz a munkaerőforrás és a szükségletek között, egyre fokozottabban követeli meg a képzés minőségének emelését.

Köznevelésünket iskolarendszerünk jelenlegi szervezeti kereteinek megtartásával kell továbbfejlesztenünk: az iskola belső életét, az oktatás-nevelés tartalmát és módszereit kell korszerűsítenünk. Erőfeszítéseinket elsősorban azokra a feladatokra koncentráljuk, amelyek a további fejlődést is alapvetően meghatározzák, így

— az általános iskolák fejlesztésére és a közöttük levő színvonalbeli különbségek csökkentésére;

— a szakmunkásképzés fejlesztésére;

— a középiskolák képzési célkitűzései, valamint a népgazdaság munkaerő- és szakember-szükségleti terve közötti összhang megteremtésére;

— az irányítás szervezettségének, hatékonyságának növelésére, a bürokratizmus csökkentésére;

— a fejlesztéshez szükséges személyi és anyagi feltételek megteremtésére, és hatékony felhasználására.

Ugyanakkor haladéktalanul el kell kezdeni, és néhány éven belül tudományos elemzésekre támaszkodva ki kell dolgozni a köznevelési rendszer távlati továbbfejlesztésének fő irányait, az ennek megfelelő iskolarendszer szerkezetét és tartalmát, valamint a helyességüket ellenőrző kísérleteket is le kell folytatni. A jelenlegi keretek között meginduló korszerűsítés minél előbb kapcsolódjék a köznevelés távlati fejlesztésének koncepciójához.

1. Az ifjúság nevelése az egész társadalom feladata, melyben a család, az ifjúsági szervezetek, az iskolán kívüli kulturális intézmények és a tömegtájékoztatási eszközök mellett az iskolának alapvető szerepe van.

Az iskolának egész tevékenységével önálló, aktív,

kezdeményező, alkotó személyiségeket kell nevelnie. Meg kell alapoznia a tanulók világnézetét; a szocialista magatartás erkölcsi elveinek megismertetésével és a gyermeki, tanulói, hallgatói közösségeken belüli gyakorlásával kell elindítania a felnövekvő nemzedék tagjait a szocialista emberré válás útján.

Az iskola ne csak a tanulást, hanem a tanulók társas életét, közösségi, társadalmi tevékenységét is szervezze: váljék a fiatalok művelődésének, alkotó kedvteléseinek, értékes szórakozásának szervező központjává. Ez szükségessé teszi az iskolák zártságának feloldását, a társadalom különböző intézményeihez — így a közművelődési intézményekhez — fűződő kapcsolataiknak erősítését, az iskolán kívüli egyéb nevelési tényezők fokozottabb közreműködését.

Az iskolai életben szélesíteni kell a tanulók, a hallgatók jogait, és növelni kell felelősségérzetüket. Az oktató-nevelő intézmények életét szabályozó dokumentumokban rögzíteni kell a diákönkormányzatok hatáskörét, biztosítva az úttörőcsapat, a KISZ-szervezet önálló tevékenységét. Ki kell alakítani a nevelők és tanulók együttmunkálkodó közösségét. A KISZ váljék a tanulói közösségek szervezőjévé, a közszellem alakítójává, de őrizze meg önálló politikai-mozgalmi jellegét.

2. A jelenleg érvényes tantervekben és tankönyvekben rögzített tananyagot rövid időn belül lényegesen csökkenteni kell.

Az alsó- és középfokú oktatás tananyagát — a jelenleg folyó tantárgyi korszerűsítési kísérletek lezárásával — a 70-es évek második felében fokozatosan módosítani kell, illetve újjal kell felváltani.

Az oktatás-nevelés tartalmának továbbfejlesztése során abból kell kiindulni, hogy az oktatási intézmények nem taníthatnak meg mindent, ami az életben szüksé-

ges. Nem adhatnak befejezett műveltséget sem az általános, sem a szakképzés keretében. Az iskolának nem úgy kell válaszolnia a tudomány gyors fejlődésére, hogy a változó ismeretek mind nagyobb tömegét tanítja, állandóan bővítve tananyagát. A tudományos-technikai fejlődés mai szakaszában iskoláink csak úgy felelhetnek meg a társadalmi követelményeknek, ha az alapvető ismeretek tanítására törekszenek, ha a tanulók gondolkodását fejlesztve kialakítják a továbbtanulás igényét és képessé teszik őket a folyamatos önművelődésre.

Az alsó- és középfokú oktatás tananyagait egységes alapokon és egymásra építve kell megtervezni. Széles körű tudományközi együttműködés útján kell meghatározni a tudományok, művészetek, a kultúra, a technika azon általános alapjait, amelyek átfogó tájékozódást adnak a tudomány, a termelés, a közélet és a kultúra valamennyi lényeges területén.

Keresni kell a jelenlegi tantárgyi szétaprózottság felszámolásának útjait, a több tudományág keretébe tartozó és jelenleg külön tantárgyakban oktatott ismeretanyag közös tantárgy keretében történő integrált oktatásának lehetőségeit.

Az általános iskolákban és a gimnázium törzsanyagában a társadalmi és természettudományi ismeretek arányain lényegesen változtatni nem kell. A heti kötelező óraszámot és a tananyagot úgy kell megállapítani, hogy az átlagos képességű tanulók kötelező iskolai elfoglaltsága a jelenleginél kisebb legyen. Az egyes iskolatípusok óraszámát a tanulók életkorának megfelelően maximálni kell.

A tartalmi korszerűsítés során az egyes iskolafokozatokban — a tanulók életkori sajátosságainak megfelelően — nagyobb figyelmet kell fordítani az állampolgári nevelésre.

A szakmai képzésben a hangsúlyt a képzési fokozatnak megfelelő elméleti alapokra, a munkafolyamatok egészének áttekintésére, az önálló szakmai tájékozódás kialakítására és olyan gyakorlati ismeretek elsajátítására kell helyezni, amelyek lehetővé teszik a munkahelyek speciális követelményeihez való gyors alkalmazkodást.

A jelenlegi merev tantervi követelmények helyett olyan rugalmas keretek kialakítását kell célul tűzni, amelyek a folyamatos korszerűsítést is lehetővé teszik. A pedagógusok a követelmények megvalósításához kapjanak fokozott önállóságot.

Arra kell törekedni, hogy a tankönyvek színvonala, tanulhatósága emelkedjék, terjedelmük jelentősen csökkenjen. A szerzők a tudomány és a pedagógiai gyakorlat legjobb művelői legyenek, s megfelelő erkölcsi és anyagi ösztönzést kell teremteni számukra. Az általános műveltség szempontjából alapvető tantárgyakból a korszerűsítés során két tankönyvi változat készüljön, s a pedagógusok joga legyen a köztük való választás.

Az oktatásügy tartalmi egységének erősítésével párhuzamosan fokozott gondot kell fordítani az egyéni képességek fejlesztésére, a kiemelkedően tehetséges tanulók képzésére.

3. Oktatási intézményeink nyitva állnak minden fiatal előtt, aki szorgalmával és tehetségével elégséges alapot szerez a továbbtanulásra. Emellett népi államunknak nem csupán művelődési, hanem politikai feladata is, hogy a fizikai dolgozók tanulás szempontjából hátrányos helyzetben levő gyermekeinek iskoláztatását minden szinten — társadalmi, pedagógiai és szociális eszközökkel — fokozottabban segítse.

Tovább kell fejlesztenünk a kollégiumi hálózatot, és a kollégiumokba mindenekelőtt a fizikai dolgozók elmé-

letigényesebb pályák tekintetében tehetséges gyermekeit kell elhelyezni. Az egésznapos foglalkoztatást biztosító iskolákat, napközi otthonokat elsősorban a munkáslakta területeken kell fejleszteni.

Amíg a munkás- és parasztgyerekek tanulási körülményeit nem tudjuk lényegesen javítani, amíg az iskolák közötti jelenlegi különbségek jelentősen nem csökkennek, a fizikai dolgozók gyermekeinek továbbtanulását segítő speciális tanfolyamok számát növelni kell.

A képességfejlesztés, tehetséggondozás, pályairányítás nevelői tevékenységrendszerében különös gondot kell fordítani a fizikai dolgozók gyermekeire. A művelődési intézmények és a propagandaszervek összehangolt tevékenységgel segítsék, hogy a munkás- és parasztcsaládok szorgalmazzák gyermekeik — tehetségüknek megfelelő — továbbtanulását.

4. Oktatásügyünk továbbfejlesztésének az egyes iskolatípusokhoz kapcsolódó feladatai:

a) Az óvodába járó gyermekek számát és arányát jelentősen növelni kell. Az óvodába nem járó gyermekek számára is gondoskodni kell az iskolaelőkészítés lehetőségeiről.

b) A nyolcosztályos általános iskolai oktatás színvonalának emelése és az egyes iskolák közötti színvonalkülönbség fokozatos kiegyenlítése az oktatásügy továbbfejlesztésének legfontosabb feladata. Az általános iskolát eredményesen befejezők arányát növelni kell.

Az általános iskolai oktatást a jelenlegi szervezeti keretekben kell továbbfejleszteni, a tartalmi korszerűsítést és a feltételek lényeges javítását együtt kell végezni. Meg kell vizsgálni, hogy perspektívában szükséges-e az alsófokú oktatás időtartamának növelése.

Az általános iskola tartalmi továbbfejlesztését az alsótagozatos oktatás korszerűsítésével kell elkezdeni. Gon-

doskodni kell róla, hogy a tananyag a tanulókat a különböző osztályokban — életkori adottságaiknak megfelelően — egyenletesen terhelje. Olyan követelmény- és értékelési rendszert kell kidolgozni, olyan módszertani, pedagógiai eljárásokat kell meghonosítani, hogy az első osztályban az évismétlést gyakorlatilag felszámolják. Radikálisan csökkenteni kell az alsó tagozaton a bukások arányát.

Az általános iskola pályairányítási tevékenységét az oktatási-nevelési folyamat szerves részévé kell tenni. Ennek érdekében fejleszteni kell a szakköri munkát, ki kell dolgozni a felsőbb (7—8.) osztályokban a fakultatív tárgyak rendszerének koncepcióját, s ezt kísérleti iskolákban ki kell próbálni.

c) Az általános iskolát végzettek között a továbbtanulók arányát a közműveltség növelésének igénye, a népgazdaság szakemberszükséglete alapján kell meghatározni, számolva a demográfiai viszonyok alakulásával.

Mivel 1977-re az általános iskolát végző korosztály létszáma az 1969. évihez képest kétharmadára csökken, és az 1980-as évek elejéig nem emelkedik, fokozottan törekedni kell arra, hogy a továbbtanulók aránya növekedjék.

Fokozottabb gondot kell fordítani a népgazdaság igényeinek megfelelő pályaválasztásra és pályairányításra. Megfelelő intézkedések kialakításával csökkenteni kell azt a társadalmi ellentmondást, amely ma a fiúk és a lányok iskolázottsági szintjének eltéréséből fakad.

A középiskolában végző tanulók számának csökkenése miatt is az oktatás színvonalának emelésével kell növelnünk mindenekelőtt a műszaki irányú — továbbtanulásra alkalmas fiatalok arányát.

— A szakmunkásképzés tartalmi fejlesztése, tárgyi és személyi ellátottságának javítása — az általános is-

koláké mellett — oktatásügyünk alapvető feladata. A szakmunkásképzés korszerűsítésére megindult munkálatokat meg kell gyorsítani.

A szakmunkásképző-intézetekben és a szakközépiskolákban folyó képzés tartalmát és a létszámokat össze kell hangolni. Az ún. hagyományos és emeltszintű oktatást egységesíteni kell.

A munka mellett továbbtanulni szándékozó fiatal szakmunkások számára a szakközépiskolákban 3 éves, szakközépiskolai érettségi vizsgával záruló esti-levelező tagozatokat kell szervezni.

A fiatal szakmunkások nevelésében — mindenekelőtt a gyakorlati képzésben — az üzemek vállaljanak jelentősebb szerepet.

— Meg kell változtatni a szakközépiskolák képzési céljait. Az ipari és mezőgazdasági szakközépiskolák szakirányú továbbtanulásra készítsenek fel, és mindenekelőtt az elméletigényesebb szakmákban — megfelelő tantervi változtatásokkal és a szükséges gyakorlati idő biztosításával — lehetővé kell tenni, hogy a végzettek szakmunkás-bizonyítványt kapjanak. Az ún. nem termelői és szolgáltatói szakterületek (pl. a közlekedés, az egészségügy az ügyvitel stb.) számára képző szakközépiskolák — a szakiránynak megfelelő felsőfokú intézményekben történő továbbtanulásra felkészítés mellett — változatlanul középfokú szakmai képesítést adjanak végzett tanulóiknak.

— A technikusképzést — a szaktárcák szakmai követelményei szerint, munka melletti és ahhoz kapcsolódó, a szaktárcák által szervezett — tanfolyami formában kell biztosítani. A technikusi címet a szakközépiskolákban végzettek kétéves szakmai gyakorlat után, a szakmai minisztériumok által meghatározott feltételek teljesítése esetén nyerhessék el.

— A gimnáziumok feladata elsősorban a továbbtanulásra való felkészítés legyen. A tovább nem tanulókat a gimnázium segítse a gyakorlati életre való felkészüléshez is.

A II. évfolyamtól kezdődően fakultatív tárgyak oktatását kell bevezetni, s ezek sorában olyan tantárgyak, tantárgycsoportok szerepeljenek, amelyek részben a továbbtanulásra készítik fel a tanulókat (pl. irodalom, történelem, matematika, természettudományok, idegen nyelvek), részben a végzés utáni munkába állásukat segítik (pl. közgazdasági, közigazgatási ismeretek, műszaki rajz, gép- és gyorsírás, az üzemek igényei alapján meghatározandó speciális ismeretek).

Fakultatív oktatást csak ott szervezzenek, ahol bevezetésének személyi, tárgyi feltételei biztosíthatók. A feltételek megteremtése érdekében segíteni kell a középiskolák közötti együttműködést. Kívánatos, hogy a felsőoktatási és tudományos, kulturális intézmények munkatársainak bevonásával is növeljék a szabadon választott tantárgyak számát.

A tagozatos osztályokat a fakultatív oktatás kifejlesztéséig működtetni kell.

Meg kell vizsgálni, hogy hosszabb távon milyen legyen a középfokú oktatás struktúrája.

d) A felsőfokú szakemberképzéssel szemben támasztott új igényeket — különösen az új, határterületi szakokon — az egyetemek, illetve az egyetemek és főiskolák együttműködésével kell kielégíteni. A kétfokozatú mérnök-, agrármérnök- és közgazdászképzésben az oktatás célkitűzését, tartalmát és a képzési létszámokat össze kell hangolni.

Az egyetemeken — a tudománypolitikai irányelvek megvalósítása és az oktatás-nevelés színvonalának emelése érdekében — növelni kell a tudományos kutatások

fejlesztésének lehetőségeit. A meglevő kutatási eszközöket hatékonyabban kell felhasználni.

Fokozatosan általánossá kell tenni az egyetemi és főiskolai gyakornokok, tanársegédek és adjunktusok határozott időtartamra való kinevezését. A jelenleg munkaviszonyban állók esetében az áttérést az elkövetkező egy-két évben differenciáltan kell végrehajtani. A követelményeket teljesíteni nem tudó oktatókat más munkaterületre kell áthelyezni. A tudományos kutatóintézetekben dolgozókat fokozottabban kell bevonni az oktató-nevelő munkába.

Az egyetemi-főiskolai felvételi rendszert — alapelveinek megtartásával — tovább kell fejleszteni.

A felsőfokú szakember-szükségleti terveket folyamatosan össze kell vetni a valóságos társadalmi szükségletekkel.

5. Növelni kell a munka melletti tanulás társadalmi megbecsülését. Megfelelő erkölcsi ösztönzéssel, az érvényes munkaügyi szabályok módosításával is elő kell segíteni a dolgozók munka melletti tanulását.

A dolgozók általános iskolájának tananyagát szakmai ismeretekkel kell összekapcsolni, s az e fokon tanulók részére tanulmányi szabadságot kell biztosítani. Minden fokozatban szorgalmazni kell a rugalmasabb és kötetlenebb formákat, az önálló ismeretszerzést, biztosítva a vizsgára való jelentkezés lehetőségét. Ehhez nyújtsanak segítséget a kulturális intézmények, a televízió és a rádió.

A szakemberek iskolán kívüli továbbképzéséért a munkáltató üzemek a felelősek, ahhoz az oktatási intézmények nyújtsanak segítséget. A továbbképzésben fokozottabban vegyenek részt a kutató-fejlesztő intézetek.

Az alapképzést adó intézmények a képzés minden fokozatán törekedjenek a továbbképzés és az önművelés

iránti igény kialakítására, az önálló tanulás képességének kifejlesztésére. A nappali tagozatokon folyó alapképzést, az esti-levelező oktatást és a továbbképzést egyenrangú feladatnak tekintsék.

6. Az oktatásügy továbbfejlesztése megköveteli a pedagógusképzés színvonalának emelését.

Beosztott óvónőket — a felsőfokú képzési forma megtartásával — átmenetileg középfokon is képezni kell, s lehetővé kell tenni számukra a felsőfokú képzettség munka melletti megszerzését.

A tanítók és az általános iskolai tanárok képzési létszámát növelni kell. Hatékonyabb pályairányítással, a felvételi módszerek javításával, a pedagóguspálya vonzóbbá tételével, a pedagógusok anyagi és munkakörülményeinek javításával elő kell segíteni, hogy a pályára alkalmas fiatalok kerüljenek a pedagógusképző-intézetekbe és növekedjék a fiúk aránya.

El kell érni, hogy a pedagógusképző-intézményekben végzettek nagy többsége iskolába menjen dolgozni. Gondoskodni kell a színvonalas pedagógiai-módszertani felkészítésről, jobban előkészítve a hallgatókat a nevelőmunkára.

A középiskolai tanárképzésben a szakmai középfokú oktatási intézményekben folyó munka speciális feladataira is fel kell készíteni. A műszaki, közgazdasági egészségügyi szaktanárképzés fejlesztését meg kell gyorsítani.

Gondoskodni kell róla, hogy az egyetemeken a legszínvonalasabb oktatók végezzék a pedagógusok képzését, legyenek szakmájuk tudományos művelői, s megfelelő pedagógiai (iskolai) gyakorlattal is rendelkezzenek. Általánossá kell tenni a korszerű oktatási eszközök használatát, erre fel kell készíteni a pedagógusjelölteket.

A tanítóképzés színvonalát az alsó tagozaton folyó

oktatás korszerűsítési igényeinek megfelelően kell továbbfejleszteni. A folyamat során a tanítóképző-intézeteket a tanárképző-főiskolákhoz kell kapcsolni, és a bennük folyó képzést főiskolai jellegűnek kell elismerni.

Ki kell alakítani a pedagógus-továbbképzés szervezett, vonzó, a legjobb szakemberek részvételével megvalósuló rendszerét. A továbbképzés formái igazodjanak az iskolai élet követelményeihez és a pedagógusok elfoglaltságához. Meghatározandó időszakonként minden pedagógusnak kötelezően részt kell vennie továbbképzésben. A továbbképzési kötelezettség teljesítése a magasabb fizetési fokozatba történő lépés feltétele legyen.

Szervezetten kell gondoskodni az iskolai vezetők, a közoktatásügyi felügyelet és az igazgatás dolgozóinak neveléstudományi továbbképzéséről.

A rádió, a televízió és a pedagógiai sajtó hatékonyabban segítse a pedagógusok oktatáspolitikai tájékozódását. Adjon nagyobb segítséget az oktatás-nevelés korszerű eljárásainak elterjesztéséhez; ösztönözze és segítse az iskolai kísérleteket.

7. A neveléstudományi kutatómunkát számottevő mértékben fejleszteni kell. E munka intézményes bázisának és káderellátottságának tervszerű fejlesztése a köznevelés feladatai fokozatos megoldásának fontos feltétele. Szükség van a mindenkor rendelkezésre álló tudományos kapacitás jobb koordinálására is.

A pedagógiai kutatás elsőrendű feladata a közvetlen iskolai oktató-nevelő munka aktuális problémáinak vizsgálata és megoldásuk segítése, különös tekintettel az általános iskolára, a tanulók pályairányítására, az egyéni képességek sokoldalú kimüvelésére, a kiemelkedő tehetségekről való gondoskodásra.

Fokozott erőfeszítésekre van szükség a távlati oktatáspolitikai döntések tudományos megalapozásához, a

közoktatásügyi tervezés elméleti kérdéseinek tisztázásához. A tudományos munka és a pedagógus-továbbképzés gyakorlati bázisaként kísérleti iskolákat kell létrehozni. A kísérletekben részt vevő nevelőket anyagi és erkölcsi támogatásban kell részesíteni.

A neveléstudományra váró, sok tekintetben újszerű feladatok eredményes megoldása érdekében ki kell szélesíteni, némely esetben pedig meg kell alapozni a munkát a legfontosabb határterületi tudományok területén is.

8. A köznevelés irányítását valamennyi szinten meg kell javítani. A kormányszervek erősítsék mind az általános pedagógiai, mind a szakirányítást.

A felsőoktatás irányításának rendszere ne változzék.

Gimnáziumokat a megyei tanácsokon kívül a megyeszékhelyi városok és néhány nagy, hagyományos iskolaváros is fenntarthatnak. A szakközépiskolák és a szakmunkásképző iskolák fenntartásának jogát a főhatóságok fokozatosan a megyei tanácsoknak adják át.

A megyei tanácsok hatáskörébe tartozzék a középfokú szakoktatási intézmények hatósági és pedagógiai irányítása, tanulmányi felügyelete. A szakközépiskolákban és a szakmunkásképző intézményekben folyó szakmai képzés irányítása és ellenőrzése a Művelődésügyi, a Munkaügyi, a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi, valamint a Belkereskedelmi Minisztérium feladata legyen.

A művelődésügyi miniszternek az iskolai oktatás-nevelés egészére, a munkaügyi miniszternek pedig a szakmunkásképzésre kiterjedő ágazati felelőssége mellett az alábbiak szerint kell biztosítani a szakképzésben érdekelt tárcák részvételét a szakképzés tartalmának, követelményeinek és feltételeinek kialakításában:

— Részt vesznek a szakmai oktatás követelményeinek és alapdokumentumainak (tantervek, tankönyvek)

kidolgozásában, ezek végrehajtásának ellenőrzésében, a szakmai oktatás személyi és tárgyi feltételeinek megteremtésében. Gondoskodnak róla, hogy az üzemek, gazdaságok tanműhelyeket, gyakorlóterületeket bocsássanak az iskolák rendelkezésére.

— A szakminisztériumok javaslata alapján állapítja meg a Művelődésügyi Minisztérium, illetve a Munkaügyi Minisztérium a szakközépiskolák és a szakmunkásképző iskolák országos iskoláztatási irányszámait.

— Gondoskodnak a szakmai elméleti tantárgyak és gyakorlatok szakfelügyelőinek rendszeres tájékoztatásáról, továbbképzéséről.

9. Az alsó- és középfokú iskolák igazgatóit — az érdekelt tantestület véleményét kikérve — 5 éves időtartamra az iskolákat fenntartó tanácsok nevezzék ki. A feladatukat jól ellátó igazgatók megbízatása többször megismételhető. A tanácsok a kinevezés előtt kérjenek véleményt a felsőbb szintű szakigazgatási szervektől, nagyobb területek (több megye) igényeit szolgáló speciális szakközépiskolák esetén az illetékes szakminisztériumtól. Azt a jelöltet, akit a felettes szakigazgatási szerv szakmailag nem tart megfelelőnek, kinevezni nem lehet. Az iskolák irányításában bővíteni kell a tantestületek javaslattevő és véleményező jogát, és növelni szükséges azokat a jogköröket, amelyekben a tantestületek döntenek.

10. Iskolarendszerünk anyagi-tárgyi feltételeit jelentős mértékben fejleszteni kell. Az oktatásügy — társadalmi-politikai jelentőségének növekedésére és jelenlegi helyzetére való tekintettel — fejlesztését a következő időszakban kiemelt társadalmi feladatként kell kezelni, ezért a nemzeti jövedelemből a jelenleginél nagyobb hányadot kell ráfordítani. Az V. és VI. ötéves tervek elő-

készítésekor erre figyelemmel kell lenni. Gondoskodni kell az anyagi erőforrások hatékony felhasználásáról.

A köznevelés intézményhálózatának fejlesztése legyen összhangban az ország településstruktúrájának alakulásával. Az egyes iskolák közötti feltételbeli különbségeket a vidéki és a városi külső kerületi iskolák feltételeinek, felszereltségének javításával csökkenteni kell; a fejlesztés során különös figyelmet kell fordítani az általános iskolák, az óvodai, a gyermekvédelmi és a gyógypedagógiai intézmények, az általános iskolai és középiskolai diákotthonok hálózatának bővítésére. Az általános iskolai diákotthoni hálózat bővítésével párhuzamosan a felső tagozaton az összevont (osztatlan) tanulócsoportban folyó oktatást fokozatosan meg kell szüntetni. A köznevelés fejlesztése elkerülhetetlenné teszi a célcsoportos beruházási elv fokozottabb érvényesítését és az alsófokú oktatásra való kiterjesztését.

A szakmunkásképzés fejlesztésénél arra kell törekedni, hogy működési feltételei fokozatosan megközelítsék a középiskoláét. A szakmunkásképzés és a szakközépiskolák hálózatát egybehangoltan kell fejleszteni.

Az új intézmények építése során fokozott figyelmet kell arra fordítani, hogy ezek a jövőben várhatóan érvényesülő oktatás-tartalmi és oktatás-szerkezeti fejlődésnek is megfeleljenek. Ahol lehetséges és célszerű, az iskolai és a művelődési otthonok építését közösen kell megoldani.

11. Az iskolai pártszervezetek — az állami oktatásügyről szóló határozatnak megfelelően — kezdeményezően vegyék ki részüket az oktató-nevelő munka fejlesztéséből, korszerűsítéséből. Fordítsanak megkülönböztetett gondot a nevelőtestületekben az eszmei-politikai munkára, segítsék elő a szocialista pedagógia érvényesülését, a pedagógusok szakmai-ideológiai felké-

szültségének fejlesztését. Az ifjúsági szervezetek önállóságának és öntevékenységének biztosításával hatékonyan irányítsák az iskolai gyermek- és ifjúsági mozgalom munkáját, fejlesszék a tantestületek szocialista demokratizmusát, nyújtsanak politikai segítséget az iskola vezetésének, és éljenek bátran az állami vezetés beszámoltatásának, ellenőrzésének jogával.

Az egyetemi és főiskolai pártszervezetek fő feladata a hallgatók közötti politikai munka irányítása legyen.

12. A Központi Bizottság javasolja, hogy a Minisztertanács tárgyalja meg az oktatásügy fejlesztésének kérdéseit, és határozza meg a szükséges állami intézkedéseket.

TARTALOM

Kádár János: Az oktatás fejlesztése — közügy/3

Aczél György: Az állami oktatás helyzetéről/14

Aczél György elvtárs zárszava/49

Az állami oktatás helyzetéről
és fejlesztésének feladatairól/71

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója. Szerkesztette Tomori Lajos. A borító Szántó Tibor munkája. Műszaki vezető Szécsi Andor. Műszaki szerkesztő Rudas László. A szedést 1972. VII. 26-án kezdték meg. Megjelent 1972. VIII. 12-én, 50 000 példányban. Terjedelme 5,2 (A/5) ív. PL — 191 — K — 7273. 2656—72. Szikra Lapnyomda, Budapest

4, - Ft